

Emakumearen posizio juridikoa baserriaren transmisioan: Bergarako eta Zestoako kasuen azterketa

Leire GOROSTIZA ETXEBERRIA

Zuzenbide Gradua eta Abokatutza Masterra, Deustuko Unibertsitatean
Lege Soziologiako Masterra, Oñatiko Lege Soziologiako Nazioarteko Erakunde
Ikerlari doktoregaia Zuzenbide Zibilean, Euskal Herriko Unibertsitatean

FECHA DE RECEPCIÓN / SARRERA-DATA: 21/01/2024

FECHA DE ADMISIÓN / ONARTZE-DATA: 17/07/24

Laburpena: Euskal familia-ondarea, historikoki, baserriari lotuta egon da; hain zuzen ere, familiaren biltoki eta bizileku bezala, bai eta kide guztientzat bizirau-
teko bitarteko gisa ere. Horrela, nekazaritza-, abeltzaintza- eta artisau-jarduerak
barne hartu dituen unitate ekonomikoa izan da. Tradizioek, usadioek eta antzi-
na-antzinatik erabilitako ohiturek erraztu dute, belaunaldiz belaunaldi, ezkontza-
ren, dohaintzaren eta oinordetzaren bitartez haren transmisio indibisioa familian.
Helburua argia izan da: bere balio ekonomikoaren galera saihestea. Praktika horiek
lege- testuetan jaso ziren ondoren, eta beste lurralde erkide batzuetako ohitura
eta legeen kontrakoak ere izan ziren: euskal familiak familia-ondarea jasotzeko
gaitasun eta berme handiena zuen pertsona aukeratzeko, haren mantenua eta
oparotasuna ziurtatzeko, generoa edozein izanik ere. Ikerketak, denbora jakin ba-
tean, Gipuzkoako bi herritan, Bergaran eta Zestean, emandako dokumentu his-
toriko-notarialak aztertzen ditu, emakume baserriarrei egindako elkarrizketekin
batera, emakumeak baserriaren transmisioan eta familia erabaki haiek hartzean

zuen garrantzia erakusteko. Eskuratutako ondorioei esker, emakumeak familia eta familia-ondarea transmititzeko unean duen benetako posizio juridikoa ezagutu ahal izan dugu, eta horrek egungo gizartean, berdintasunean eta errespetuan sakontzen, eta aurrerapausoak ematen lagunduko du.

Gako-hitzak: baserri; familia; jabetza; familia-ondare; ohitura; transmisio; emakume; oinordetza; dokumentu notarial.

Posición jurídica de la mujer en la transmisión del caserío: estudio de los casos de Bergara y Zestoa

Resumen: El patrimonio familiar vasco ha estado constituido históricamente en torno al *baserri*, entendido este como entidad que representaba la residencia familiar y medio de vida de todos sus miembros, así como una unidad económica agrícola, ganadera e, incluso, artesanal. Tradición, usos y costumbres inmemoriales facilitaban su transmisión indivisa en la familia, generación tras generación, con motivo de matrimonio, donación o herencia, evitando la pérdida de valor económico. Estas prácticas fueron recogidas posteriormente en textos legales, a pesar de ser diferentes o incluso contrarias a costumbres y leyes de otros territorios peninsulares: la costumbre vasca consistía en elegir a la persona con mayor capacidad y garantías para recibir el patrimonio familiar, asegurar su mantenimiento y procurar su prosperidad, independientemente de su género. El estudio analiza documentos notariales otorgados en dos poblaciones de Gipuzkoa durante un periodo determinado, Bergara y Zestoa, junto a entrevistas a mujeres *baserritarras*, para mostrar la relevancia que ocupaba la mujer en la transmisión del *baserri* y en la adopción de aquellas decisiones familiares. Las conclusiones nos permitirán conocer y acreditar su posición jurídica en la familia y en el momento de transmitir el patrimonio familiar, lo que contribuirá a seguir profundizando y tomando iniciativas en igualdad y respeto en la sociedad actual.

Palabras clave: *baserri*; familia; propiedad; patrimonio familiar; costumbre; transmisión; mujer; herencia; documentos notariales.

**Legal position of women in the transmission of the hamlet:
study of the cases of Bergara and Zestoa**

Abstract: The Basque family heritage has historically been constituted around the *baserri*, understood not only as a meeting place, family residence and livelihood for all its members, but also as an agricultural, livestock and even handicraft economic unit. Tradition, uses and customs facilitated its undivided transmission in the family, generation after generation, on the occasion of marriage, donation or inheritance, avoiding the loss of economic value. These practices were later included in legal texts, which turned out to be different or even contrary to the customs and laws of other territories: the Basque family chose the person with the highest capacity and guarantees to receive the family patrimony, to ensure its maintenance and prosperity, regardless of gender. The study analyzes notarial documents granted in two towns of Gipuzkoa during a certain period, Bergara and Zestoa, together with interviews to women *baserritarras*, to show the relevance that the woman occupied in the transmission of the *baserri* and in the adoption of those family decisions. The conclusions will allow us to know and accredit their true legal position in the family and at the moment of transmitting the family patrimony, which will contribute to continue deepening and taking initiatives in equality and respect in today's society

Key words: *baserri*; family; property; family patrimony; custom; transmission; women; inheritance; notarial documents.

Artikulu honek, 2022-2023 ikasturtean, Oñatiko Lege Soziologiako Nazioarteko Erakundearen egindako Master Amaierako Lanari egiten dio erreferentzia; hain zuzen ere, bi zuzendariren gidaritzapean egin dena. Batetik, Itziar Alkorta Idiaketz, Zuzenbidean doktorea eta Euskal Herriko Unibertsitateko Zuzenbide Zibileko irakaslea, proiektuaren dimentsio juridikoa eta genero-ikuspegia gainbegiratzeaz arduratu da. Eta, bestetik, Martin Ramstedtek, Filosofian doktorea, gizarte eta kultura antropologian, gizarte psikologian eta europar etnologian espezializatua eta Max Planck Institutuko (Halle, Alemania) Zuzenbide eta Antropologia Saileko ikertzailea, soziologiarekin lotutako zatiaren zuzendaritza hartu du bere gain, baita metodologia kuantitatibo eta kualitatiboen ezarpena ere.

Lan hau zuzentzeko lanetan Roldan Jimeno Aranguren, Jose Ramon Bengoetxea Caballero eta Rosa Ayerbe Iribar egon dira, eta beren zuzenketa, iruzkin naiz gomen-dioak eskertu eta aintzakotzat hartu dira.

Halaber, 2024ko urtarrilaren 29an, Iura Vasconiaeek Donostiako Ibaetako Zuzenbide Fakultatean antolaturiko “Emakumearen egoera Baskoniako zuzenbide historikoan” izenburupeko XXII. Sinposioan lan hau aurkeztu da.

AURKIBIDEA: I.- SARRERA. II.- MARKO TEORIKOA. III.- IKERKETA-GALDERAK. IV.- METODOLOGIA. 4.1) Metodologia kuantitatiboa: dokumentu notarialen analisia. a) *Denbora-eta lurralde-eremua*. b) *Laginaren deskribapena*. c) *Gipuzkoako Probintziako Artxibo Historikoa*. 4.2) Metodologia kualitatiboa: bizitza-historien elkarrizketak. V.- IKERKETAREN AURKEZPENA ETA EMAITZEN ANALISIA. 5.1) Dokumentu historiko notarialak. 5.2) Bizitza-historien elkarrizketak. VI.- ONDORIOAK. VII.- BIBLIOGRAFIA.

I. SARRERA

Proposatutako ikerketaren garapena eta azalpena erraztuko duen baserriaren definizioa lortzeko, indarrean dagoen Euskal Zuzenbide Zibilari buruzko Legea jo da, hots, 5/2015 Legea, ekainaren 25ekoa, Eusko Legebiltzarrak onartua (aurrerantzean EZZL); hain zuzen ere, Ondareari buruzko Zuzenbidearen Printzipioak deituriko Lehenengo Tituluko 12. artikulura:

«Baserria, izatez, familiaren ustategia da, nekazaritzaren arlokoa nahiz abeltzaintzaren arlokoa; ustategi hori eratzen dute landetxeak berak, eta, horrekin batera, osagai higigarri desberdinek, abelburuek, ustiatze-eskubideek, makineriak, instalazioek, eta, orobat, landa, lursail edo mendi batek edo batzuek. Lursail edo landa horiek landetxearen ondoan egon daitezke edo horretatik aparte, eta, halakoak izendatzeko, baserriari dagozkion lurra direla esan ohi da»¹.

Era berean, Euskal Autonomia Erkidegoko Justizia Auzitegi Nagusiko Arlo Zibileko eta Penaleko Salak, Euskal Zuzenbide Zibilaren aginduak interpretatzeko eta integratzeko bere lanean, EAEn jurisdikzioa duten auzitegien ebazpenetatik eratortzen den doktrina bateratuz, azaroaren 4ko 12/2017 epaian baserriaren definizio eguneratu eta interesgarria eskaintzen digu:

¹ 5/2015 Legea, ekainaren 25ekoa, Euskal Zuzenbide Zibilari buruzkoaren 12.art.

«[...] unidad de explotación rural constituida e integrada por un conjunto de elementos afectos a la misma, que la propician y hacen viable y sostenible económicamente»².

Indarrean dagoen araudian, haren aplikazioan eta epaitegiek ematen dituzten ebazpenetan, familia-ondarearen, haren erabileraren eta gozamenaren, kontserbazioaren eta ustiapenaren inguruko interes-gatazkek sortzen direnean, bai eta *inter vivos* edo *mortis causa* transmisioaren ingurukoak ere, ez dugu gaur egun arau edo interpretaziorik aurkitzen, erantzukizun eta titulartasun hori esleitzean genero-lehentasuna edo -diskriminazioa adierazten duenik. Zentzu horretan, EAEko Lege Zibilak, indarrean dauden beste araudi batzuek bezala, bilakaera bat izan du, harik eta gizonak eta emakumeak jabetzari, familia-ondareari eta haren transmisioari dagokienez duten posizio juridikoa erabat parekatu arte, zuzeneko diskriminaziorik sortu gabe.

Baina, hori beti horrela izan da? Euskal matriarkatuaren mito iraunkorraren aurrean, egun ez dugu emakumeak baserriaren oinordekotzan duen benetako zeregina argitzen duen ikerketa kuantitatibo eta kualitatiborik. Ikerketa honen bitartez, emakumeak Euskal Zuzenbide Zibil historikoaren testuinguruan duen posizioa zein den argitu nahi da, bereziki baserriaren transmisioari dagokionez. Horrela, familia-ondarearen oinordetzan generoak duen lehentasuna argitu nahi da, horretarako, gure historiako momentu esanguratsu batean praktika juridiko baten hedapenaren irismena aztertuz, gerora lege-testuetan jasoa izan dena.

Euskal matriarkatuaren mito hori behin eta berriz berpizten da esplizituki edo inplizituki; emakumeak familia-egituraren ama eta funtsezko zutabe gisa duen eginkizun idealizatua zalantzan jartzen denean, bai eta tradizioak transmititzeko eta aldaketaren aurrean jarraitutasuna bermatzeko duen funtzioa ere zalantzan jartzen denean ere (del Valle et al. 1985;

² EAEko JANren 3208/2017 Epaia, azaroaren 4koa, 11/2017 errezk.zk.

Ugalde, 1996). Ikerketa honek oinordetza matrilinealaren tesiei heltzean genero-ikuspegi argia hartzen badu ere, bere helburu nagusia hurrengo da: emakumeak unitate ekonomiko horren transmisioan duen zereginari buruzko oinarri zientifiko sendoa eskaini eta gizarteko produkzio-sistema horren barruan duen rola aztertzea³. Azterlan honen emaitzak baliagarriak izan nahi du, ez bakarrik emakumeak gure memoria kolektiboan duen zeregina aldarrikatzeko, baizik eta, halaber, gaur egun gizonen eta emakumeen arteko eskubide eta erantzukizunen errespetua eta parekatzea indartuko dituen lege-hobekuntza eta -garapena bultzatzeko, familia-ondarearen transmisioan parte hartzeari buruzko gaitetan, lehen baserrian zentratua, zeina gaur egun euskal ekonomian hain presentzia garrantzitsua duen familia-enpresarekin pareka baitezakegu, baita ondare eta enpresa horien gaineko zuzendaritza-erantzukizunak esleitu, onartu eta gauzatzean ere, “kristalezko sabai” zaharrak hausten jarrai dezaten⁴.

Planteatutako galderei modu kritikoan erantzuteko, beharrezkoa da landu nahi dugun une eta testuinguru historiko espezifikora egokitutako diziplinarteko metodologia bat erabiltzea, aztergai dugun denbora- eta geografia-irismena kontuan hartuta. Beraz, ikerketa XVI. mendean zentratzen da, zehazki 1500 eta 1600 urteen arteko aldiari. Hautaketa hori baserriaren transmisioarekin zerikusia duten dokumentu notarialen ugaritasunean oinarritzen da. Aukeratutako lurraldeari dagokionez, azterketa Gipuzkoako bi landa-udalerritan egin da, non historikoki baserriak presentzia esanguratsua izan duen: Bergara eta Zestoa. Ikerketa-lan hau aurkeztuko dudana presuntzio-programan eskuratutako gaitasunak baliatuz, zuzenbideko, historiako eta soziologia juridikoko diziplinetako teknikan oinarrituko naiz.

³ Ikerketa honen oinarria Ayerbek 2022an Donostiari eta Gipuzkoari buruzko Azterlan Historikoen Aldizkarian argitaratutako ikerketa da: *De la libertad de elección de heredero mayorazgo masculino*. Gipuzkoa (XV-XVIII. mendeak).

⁴ Ildo horretatik, Emakunde-Emakumearen Euskal Erakundeak, behin eta berriz, irizpide horiek berak azaltzen ditu, Jaurlaritzak eta Eusko Legebiltzarrak legeak onartu aurretik.

Horrela, ezinbestekoa da Euskal Lurralde Historikoetako Foru Zuzenbide Zibilaren historia aztertzea, indarrean dagoen araudian Euskal Zuzenbide Zibil gisa eguneratu baita haren izena, baserriarekin lotutako ohiturazko praktika juridikoak sakon aztertuz; izan ere, baserriaren errealitatea eta haren transmisioa garrantzi handiko erakundea izan da euskal familiarentzat eta gizartearentzat. Ikerketa honen helburua baserriaren transmisioari eta denboran zehar gaur egun arte testuinguru sozialekin izan duen interakzioari buruzko ezagutza osatuagoa eskaintzea da, betiere gure gizarteak izan dituen aldaketa nabarmenak eta jarduera ekonomikoaren eta ondarearen eredu berriak kontuan hartuta, horiek familari eusteko eta aurrera egiteko balio baitute, eta, beraz, transmisioarekin ere zuzenean daude lotuta. Abiapuntu moduan eta funtsezko oinarri gisa, euskal ordenamendu juridikoaren iturri historikoa den ohiturarekin egingo dugu topo, lege-testu batean jasotakoaren indar bera zuena. Arau edo ohitura juridiko horien jatorria usadio edo praktika sozialetan zegoen, eta nahierara aplikatzen ziren, hau da, epaileak arazo bihurtuta konpontzeko bidezkoa eta egokia zer zen ikertuz (Monreal, 2021:124). Uste osoa dut azterlan honen ondorioek lagunduko dutela etorkizunera begira proiektatzen ari diren euskal erakunde historikoek kontzientzia hartzeko, emakumearen aukera-berdintasunean errespetuan eta begirunean sakontzen jarraitzeko, eta, aldi berean, ikuspegi berriak eskainiko dizkigu Euskal Zuzenbide Zibil garaikidea, ekitatiboa eta bidezkoa erakitzeko bidean aurrera egiteko.

II. MARKO TEORIKOA

Baserriaren kontzeptu ekonomikoa grezierazko *oikos* hitzetik dator, beraz, funtsezkoa da etxetik hastea, hots, ekonomiaren oinarrietatik. Hala ere, garrantzitsua da azpimarratzea antzinako Grezian *oikoak* ez zirela etxeari buruzkoak bakarrik, familiari, etxeko langileei eta horri lotutako ondasunei buruzkoak ere baziren (Gallego 2003:19). Baserriak zati ukigarri bat hartzen du: etxea, ondasunak, laboreak, fruituak eta ganadua, eta baita hilobiak elizan duen espazio fisikoa ere. Nekazaritza eta abeltzaintzako ustiategi mistoa da, familia osoak lantzen duena. Baina dimentsio sozial nabarmena ere badu. Familia-etxea da, bertan jaiotzen direnei nortasun bat ematen diena, baita bertatik kanpo bizi direnei ere, beren lege-sistema, ohitura, hierarkia, lan-banaketa eta ugalketa-modu biologiko eta sozialekin. Eraikinaz gain, baserria erakunde ekonomikoa, sozial eta juridikoa oso bat da (Caro Baroja 1988; Santana 1993).

Euskal baserria garai historiko luze batean zehar gure herrian indarrean egon zen egitura ekonomikoa, familiar eta sozial mota baten berezitasun guztiak irudikatzen dituen ikurra izan da. Antolatzeko modu horrek eragin handia izan du gure erakunde juridikoa sustraituenetako askoren sorreran, mantenuan eta garapenean. Goikoetxeak (2016:251) adierazi du baserria ez zela etxebizitza hutsa, baizik eta familiarren ekoizpen-rako eta antolaketarako funtsezko unitatea. Horri loturik, pertsonak eta baliabideak integratzen zituen familia-, gizarte- eta ekonomia-jarduera batean, batez ere nekazaritzan, eta, bere burua hornitzeko gune sozial gisa eta izaera familiarreko nekazaritza-ustiategi txiki gisa jarduten zuen. Oliverik (2007:41) ezartzen duen bezala, etxeak, erakunde eta eraikuntza ideologiko gisa, berebiziko garrantzia zuen Gipuzkoako XVI. mendeko praktika sozialetan eta diskurtso politikoetan.

Santanak (2001:15), gaur egun baserriari buruz egin den arkitektura-berrikuspen nabarmenena egin duenak, baserria familia-etxebizitza

edo nekazaritza eta abeltzaintzako ustiategi baten erdigunea izatetik haratago doala zehaztu du. Aitzitik, gune sakratu bat da, arbasoen memoria gordetzen duena eta kultura erreproduzitzeko babesleku gisa jarduten duena. Aldi berean, baserriak nortasun propioa du eta auzo-harremantetan eta komunitate-bizitzan eskubideak eta erantzukizunak bereganatzen ditu. Nortasunaren eta betebeharren ezaugarri horiek okupatzaileei jakinarazten edo transferitzen zaizkie, eta, askotan, familiaren abizena ere ordeztzen dute. Horrela, baserria betikotu egiten da bertan lan egiten duten gizon eta emakumeen belaunaldien bidez, transmititutako tradizioaren gordetzaille huts bihurtuz. Ildo horretatik, Berriochok (2013:335) ezartzen du baserriak, familia-unitate ekonomiko gisa, paper garrantzitsua betetzen zuela nortasun-iturri gisa, baina beharrezkoa da azpimarratzea nortasun horrek aldaketak izan zitzakeela. Azken batean, kide izateko bi modu baino ez ziren onartzen: jaiotzen zen familia eta ezkontzen zinen familia. Oinordekoen edo ezkongabe zeudenen kasuan, errealitatea unitate bakar batera mugatzen zen.

Oliverik (2007:41) azpimarratzen du etxea eta familia arlo publikoaren eta pribatuaren konbinazio bat zirela, eta unitate bat osatzen zutela ugalketari, produkzioari, kontsumoari eta politikari dagokienez. Era berean, erakundeek kide indibidualak barne hartzen zituzten, gizonak zein emakumeak; hain zuzen ere, egitura hierarkiko baten barruan zeudenak. Familia-organigraman zuten posizioak eragin nabarmena zuen haien bizitzari gehien eragiten zioten erabakietan, hala nola oinordetzan, ezkontzan eta lanbidean, bai eta esleitzen zitzaizkien funtzioetan ere. Ugalketa-estrategietan eta familia eta etxea funtsezko zutabeak ziren ekonomietan, gauzen neurria ez zen hainbeste gizabanako isolatuarengan, baizik eta familiaren eta etxearen multzo horretan. Familia-eremuko gobernu-jardunbideek eta Gipuzkoako kapareek XVI. mendean ezarritako harremanek, notario-protokoloak eta lege-aztiak bezalako dokumentuetan agerian geratu direnek, etzekoen unitateen barne-antolamendua eta

familia- hierarkia islatzen dute. Emakumearen egoera bere generoagatik eta leinuaren eta etxearen egituretan integratzeagatik definitzen da, eta legeak ezarritakoaren eta errealitatean gauzatutako soziabilitate-moduen artean dago. Zuzenbidearen eta praktikaren arteko elkarreagin dialektikoa dago, baita genero-diskurtsoaren eta emakumeek betetzen dituzten funtzioen artekoa ere, eta elkar baldintzatzen eta eragiten dute.

Gipuzkoako lurralde historikoan, familia-ondarearen transmisioan, zuzenbide idatziaren eta praktika juridikoaren arteko tentsioa areagotu egiten zen, XVI. mendean ez baitziren idatziz jaso Gipuzkoako ohiturak, eta aplikatzen zen zuzenbidea, funtsean, ohiturazkoa zen, kontraesanean baitzegoen Gaztelako zuzenbidearekin, zeinaren eraginpean garatzen baitzen garai hartan lurraldearen bizitza juridikoa.

Euskal Zuzenbide Zibilaren⁵ jatorrizko ezaugarri nagusia hurrengoa da: ohiturazkoa izaera. Ildo horretatik, Monasteriok (2016:61) jasotzen du sistema juridiko-zibil hau tradizioan errotutako usadiotik eta ohituratik sortzen dela, eta horiek denboran zehar eboluzionatzen joan direla, gizartearen eskaerekin batera. Herri-jatorriko Zuzenbidea da, dinamikoa, praktikoa eta etengabe aldatzen ari dena, gizartearen behar aldakorreari erantzun eta irtenbide juridikoak ematen dizkiena. Halaber, Ayerbek (2001:305) dio Euskal Zuzenbide Zibila funtsezko hiru erakunde osatzen dutela: jabetza, familia eta herentzia. Erakunde horiek ohituraz arautu dira aspaldiko garaietatik, eta, beraz, Batzar Nagusiek onartutako legezko Foruetan Erdi Aroaren amaieran egungo euskal lurralde historikoetako ohitura tradizionalak idatziz biltzen edo dokumentatzen hasten direnean, landa-jabetzen lege-egitura erabat ezarrita dago. Hala ere, garrantzitsua da azpimarratzea egungo EAE osatzen duten euskal

⁵ Euskal Zuzenbide Zibila edo Euskal Herriko Foru Zuzenbide Zibila. Azken hori da Euskal Autonomia Erkidegoko Foru Zuzenbide Zibilari buruzko 1992ko Legetik Euskal Zuzenbide Zibilari buruzko 2015eko Legera arte erabili den lege-adiera ofiziala, eta egokia da biak erabiltzea.

lurraldeetako bakoitzak berezko bilakaera historikoa izan duela eta bere sistema juridikoa garatu duela.

Bizkaiaren kasuan, beharrian horiek legezko Foru batean islatu ziren, Batzar Nagusiek onartua, eta, horrela, arau-esparru sendo bat eman zen, errotutako ohituren ziurtasuna bermatuz, orain lege bihurtuak (Monreal, 2021:151). Beste kasu batzuetan, Gipuzkoakoan bezala, ez zen Forua⁶ idatziz jarri, eta hau ohitura moduan babestu zen (Ayerbe 2019). Celayak zioena mahaigaineratuz (1993:303), doktrinak nabarmentzen du Gipuzkoa uharte gisa geratu zela Foru Zuzenbide Zibila zuten lurraldeen artean. Monasteriok (2016:62) dioenez, gure euskal kultura juridiko-zibilaren ondare historikoa sistema zibil bizia izatean datza, eta sistema hori berri eta eguneratu egiten da behar sozial berriak sortu bezain laster. Erantzun hori interes orokorrean oinarritutako komunitatearen adostasunaren eta akordioaren emaitza izango da, eta berretsi egingo da behin eta berriz eta denbora aurrera joan ahala, eta ohiturazko erabilera juridikoa edo zuzenbidea izango da. Gure sistema juridikoaren ohiturazko jarauntsi hori euskal lege-foruak arautzen dituzten legeen Hitzaurrean islatzen da. Bertan ezartzen denez, lege horiek ordura arte izandako usadio eta ohituren isla dira, eta, orain, lege-testuan jasotzen dira. Euskal Zuzenbide Zibilari buruzko Legearen zioen azalpenak berak, bigarren atalean, honako hau adierazten du: «[...] *Euskal Herrian oinordetza-zuzenbidea beti izan dela ohiturazkoa, salbu eta Aiarako Forua eta Bizkaiako tronkalitate arauak eta idatzizko beste arau solte batzuk*»⁷. Zentzu horretan, Euskal Zuzenbide Zibilaren funtsa Foruetan jasotako ohituretan datzala baieztatu da, eta Gipuzkoako Zuzenbideak ez duela inoiz ohiturazko izaera galdu (Albaladejo eta Díaz 1997:45). Hortaz, ohitura da Euskal

⁶ Gipuzkoako Foruen, Pribilegioen, Legeen, Ordenantzen, Erabilera Onen eta Ohituren Bilduma Berria, 1696an argitaratua. Honek ez zuen gipuzkoarrek beren zuzenbide pribatu berezia Probintzia osorako idatzia izateko zuten asmoa jasotzen.

⁷ 5/2015 Legea, ekainaren 25ekoa, Euskal Zuzenbide Zibilari buruzkoa, zioen azalpena, II.

Zuzenbide Zibilararen oinarria, eta, Serradillak (2000:174) dioen bezala, azpimarratzekoa da Gipuzkoako zuzenbidearen ohiturazko iraunkortasuna, nahiz eta batzuetan legearen aurka borrokatu behar izan.

Are gehiago, Euskal Zuzenbide Zibilar buruzko Legeak hauxe dio zioen azalpenaren lehenengo atalean: «*urriak izan direla beti Gipuzkoako Foru Zibilararen idatzizko iturriak, ohiturazko zuzenbidea izan delako beti lurralde hartako zuzenbide pribatuaren funtsezko iturria*»⁸. Bertan nabarmentzen da 1999. urteko legea aldatzeak eta eguneratzeak Gipuzkoan izan zuen garrantzia; hain zuzen ere, Eusko Legebiltzarrak onartutako Euskal Herriko Foru Zuzenbide Zibilar buruzko uztailaren 1eko 3/1992 Legean (aurrerantzean EHFZYL) Gipuzkoa beste bi lurralde historikoekin parekatzen zuen araudia txertatu zenean.

Historiak erakutsi du, sarritan, legegileak legea gailentzeko zuen nahia ez dela bete, praktikan ohiturara jo baita boterearen arbitrariotasunari aurka egiteko. Hala ere, aitortu beharra dago, egun, zaila dela administrazioen legegintza-jarduera biziaren aurrean ohitura berriak sortzea. Modu horretan, historikoki legearen aurkako ohiturazko praktikak egon dira, hala nola testamentu-ahalordea erabiltzeko epea, oinordetza-itunak edo testamentu mankomunatuaren erabilera eta baserriaren *mortis causa* eskualdaketa, biak Gipuzkoan.

Gipuzkoaren kasuan, doktrinaren arabera, ohitura zahar eta errotuenetako bat baserriari indibiso eustea zen, ondorengo bakar baten alde eginez (Navajas 1975). Praktika horiek errotutako tradizioetan oinarritzen ziren, eta agintariek errespetatu egiten zituzten, euskal probintziak Gaztelako Koroan sartu arren. Gipuzkoak, ordea, ez zuen idatzizko foru- eskubiderik, eta teoriarik Gaztelako legeek arautzen zuten. Hala ere, Gaztelako zuzenbideak, nagusiki Toroko Legeetan ordezkaturia, beste botere-harreman mota batzuk ezartzen zituen familiaren barruan. Etxea eta

⁸ 5/2015 Legea, ekainaren 25ekoa, Euskal Zuzenbide Zibilar buruzkoa, zioen azalpena, I.

bere kideak *pater familias* autoritate bakarraren menpe zeuden. Emakume ezkonduen kasuan, Toroko Legeek murrizketa nabarmenak ezartzen zituzten haien ekintza-gaitasunari dagokionez. Familia-ondarearen administrazioa, jabetza nahitaez ez izan arren, senarraren esku zegoen soilik, eta horrek emakumeak ezkontzara ekarritako zuzkidura- ondasunei eta bestelako aktiboei eragiten zien. Senarrak bere ondarea gaizki administratuz gero emakumeak balia zitzakeen berme legalak oso txikiak ziren. Gainera, Toroko Legeek legezko gutxiengoa ezartzen zieten ezkondatako emakumeei, edozein motatako kontratu edo transakziorako ezkontza-lizentzia behar baitzuten. (Oliveri 2007:43).

1505ean onartutako Toroko Legeek Gaztelako Zuzenbide Zibilaren oinarriak ezarri zituzten eta maiorazkoaren arauketa xehetasunez jorratu zuten, nobleziak aldaketa garai batean zuen garrantzia islatuz. Honako baldintza honen pean utzitako ondasunetan oinordeko izateko eskubide gisa ulertzen da: beti osorik kontserbatzea familian, eta ondasunok hurrenez hurren seme zaharrenari defendatzea (Llamas eta Molina, 1852). Maiorazkoa eta oinordetzarekin lotutako hainbat xedapen, bereziki herentzia herena eta bosgarrena hobetuz transmititzeko aukera, asko erabili zituzten gipuzkoarrek beren ondasunak zatitu gabe eskualdatzeko orduan. Valverdek (2013:601) argitzen duen bezala, prozesuak jaraunspena bost zatitan banatzea eskatzen zuen, eta zati horietako bat, libre xedatzeko, oinordeko bihurtuko zen semeari edo alabari esleitu ahal zitzaion. Gainerako lau bostenak hiru zatitan banatzen ziren, eta ondoriozko herenetako bat, hobekuntzaren herena izenekoa, nahi zen onuradunari libreki esleu zekiokien. Modu horretan, jaraunspenaren ia erdia pertsona bakarrari zegokion, baina geratzen ziren gainerako bi herenak, errespetatu beharrekoak, eta senipartetzat banatzen ziren jaraunspen artean, ekitatez. Hobekuntza jasotzen zuen semeak edo alabak ere bere zati legitimoa izateko eskubidea zuen, eta horrek are gehiago handitzen zuen bere ondarea. Oinordeko asko baziren, bakoitzari esleitutako zatia txikia

zen, baina bi edo hiru oinordeko bakarrik zeudenean, hobekuntzaren onuradunak guztizkoaren zati esanguratsu bat jasotzen zuen. Horrela, gipuzkoarrek Aro Modernoan eta XIX. mendearen zati handi batean, teoriarik behintzat, lege komuna aplikatuz eta Toroko Legeei esker, beren ogasun zatietan eta produktiboak babestea lortu zuten. Hala ere, horrek ere arazo eta eragozpen ugari sortu zituen familietan.

Hortaz, 1534. urtera arte, Toroko Legeei esker, errotutako ohiturek legera egokitzea lortu zuten; hain zuzen ere, seme-alabetako bati onurak emateko aukera zehatz-mehatz aztertzen zutenak. Hala eta guztiz ere, hogeita hamar urte baino gutxiago geroago, Madrilgo Gorteen Legeak murrizketak ezarri zizkien Gipuzkoako familiei, ondarearen transmisioan alde aurretik eskuratutako askatasuna mugatzen zuen neurri bat sartu baitzuen. Neurri horrek berrikuntza bat zekarren testuan eta honako hau ezartzen zuen: «*Y mandamos que ninguno pueda dar ni prometer, por vía de dote ni casamiento de hija, tercio ni quinto de sus bienes, ni se entienda ser mejorada tácita ni expresamente por ninguna manera de contrato inter vivos*»⁹. Dohainen murrizketa konpontzeko, irtenbide bat aurkitu zen hauek seniparteen kontura kargatuz. Hala ere, alabei zuzendutako hobekuntzak testamentuen bidez baino ezin ziren egin. Valverde (2013:605) eta Ayerbe (2022:192) autoreek adierazi dutenez, Gipuzkoako biztanleak gogor borrokatu ziren oinordekoa aukeratzeko askatasuna babesteko. Ayerbek (2022:159) erakusten duenez, Batzar Nagusien argudioen arabera, sarritan, baserria emakumei transmititzen zitzaien. «*En esa libre elección de herederos, los padres guipuzcoanos dieron preferencia en muchas ocasiones a la hija, habiendo hijos varones en el matrimonio. Esta costumbre era en todo contraria a la ley real promulgada en las Cortes de Madrid de 1534 [...]*». Beraz, eskuartean dugun ikerketa ohitura horren zantzu edo adierazgarritzat har daiteke. Hala eta guztiz ere, probintziako herri guztiak ez ziren ados egon orde-

⁹ Cuaderno de Leyes de las Cortes de Madrid de 1534.

nantzaren proposamenarekin, eta batzuek, Donostiak gidatuta, Madrilgo legea aplikatzearen alde egin zuten, baina gutxiengoa izan ziren. Herri horietan sartu ziren Donostia, Tolosa, Segura, Azpeitia, Azkoitia, Alesbes, Hernani, Zarautz, Orío, Leintz Haranaren erdia eta beste Batasun batzue-tako zati batzuk. Nahiz eta Probintziak bere onespena lortzeko ahalegin handiak egin, ordenantza ez zen inoiz berretsi, eta ez zen emaitza onik lortu. Hala ere, Gipuzkoako landa- eremu gehienetan bizirik mantendu ziren baserriaren batasuna babesten zuten ohiturak, Gaztelako legeak alde batera utzita. Izan ere, eskubide komuna ez zen egokitzen baserriaren arazoetara, eta, ondorioz, gipuzkoarrek formula korapilatsuak erabili behar zituzten baserriaren osotasunari eusteko eta oinordeko bakar bati eskualdatzeko (Fernández-Sancho 2009:855). Zentzu horretan, Ayerbek (2022:148) azpimarratzen du Gipuzkoako zuzenbide zibilaren aplikazioa ez zela zalantzan jartzen, herrialdearen errealitatera hobekien egokitzen zen berezko eskubidetzat hartzen baitzen, nagusiki landatarra baitzen eta biztanleria baserrietan sakabanatuta baitzegoen.

Gaztelako legeria tokiko ohituretara egokitzeko, ezkontza-itudunak erabiltzen ziren (*donatio propter nuptias*), ezkontidearen dotea eta seme-alaba adingabeentzako seniparteak ezartzen ziren, eta hauek auzitara jotzeko eskubideari uko egitera eta hitzartutakoa baino gehiago ez eskatzera behartuta zeuden (Navajas 1975:118). Gainera, dohaintza-emaileen gozamina modu ezberdinetan gordetzen zen eta hileta-gastuak ordaintzeko betebeharra ezartzen zen. Testamentuak, oro har, xedapen horiek berresten zituen. Eskribau eta notarioek zeregin garrantzitsua betetzen zuten egokitzapen hau erraztean. Kode berria sartzean, indibisioa eskuragarriago bihurtu zen, horrek kapitulazioen beharra murriztu zuen, eta kasu askotan testamentuarekin nahikoa izan zen. Berriokoak (2013:379) esandakoari jarraiki, Kodeak are gehiago erraztu zuen prozesu hori, erabilera libreko herena eta hobekuntza-herena gainerako herenaren jaraunse legitimoari erantsi baitzizkion. Araudi ofizialaren arabera, eskribauak edo

notarioak zailtasun handiak zituen. Seme-alabetako bati etxea eskualdatu behar zitzaion, baina seniparteen ordainketa ezartzen zuen legea errespetatu behar zen. Helburua lortzeko *propter nuptias*, dohaintza eta hobekuntza erakundea erabiltzen ziren. Eskuarki erabiltzen ziren formula edo itun ohikoena ezkontza-itunak eta testamentuak ziren.

Ikuspegi formalari erreparatuz gero, ezkontza-itunei begira, adierazi behar da *propter nuptias* dohaintza egiteko formula ohikoena honako hau zela: «[...] *y porque las cargas y obligaciones del matrimonio son grandes para los dichos [...] con más facilidad las puedan sobrellevar y para los hijos que Dios fuere servido darles, el dicho don ... dijo que donaba y don al dicho don [...] en uno con su mujer [...] la casa y casería de [...] con todos sus pertenecidos y con sus bienes muebles, derechos y acciones [...]*». XVI. mendeko kapitulazioen eskriturretan, oraindik fidatzaileak erabiltzen ziren hitzartutakoa betetzen zela ziurtatzeko. Gainerako seme-alabei dagokienez, kapitulazio batzuetan jasota geratzen da etxean geratzen den semeak bere senipartea ordainduko dizkiela. XVI-XVII mende bitarteko ohiko ituna honakoa izan ohi da: «[...] *y para casar y remediar a los hijos que tiene en casa y dar a ella sus legítimas, el dicho don [...], para el dicho matrimonio concertado entre las dos partes, prometió y se obligó a dar a doña (...) su hija legítima, [...] ducados en dinero [...]*» (Navajas 1975:119).

Bestalde, testamentuetan, oinordeko izateko beharraz gain, hobekuntzarako erabilitako klausula da ohikoena: «*Declaro que tengo [...] hijos legítimos, de la dicha doña [...] llamados don [...], don [...], don [...], habiendo pagado éste su testamento y lo en él contenido, en todo lo remanente que quedare de los dichos mis bienes, dejo y nombro por mis legítimos herederos universales de los dichos mis bienes a don [...], don [...], y don [...], mis hijos mejorando a don [...], en el tercio y quinto de todos los dichos mis bienes*» (Navajas 1975:120).

III. IKERKETA-GALDERAK

Testuinguru horretan, hurrengoak dira ikerketa gidatuko duten galderak:

- Zein zen XVI. mendean Gipuzkoan baserria transmititzeko aplikatu zen ohiturazko zuzenbidea?
- Zer posizio zuen emakumeak baserriaren transmisioan testuinguru horretan?
- Datu kuantitatiboek berresten al dute Gipuzkoako Batzar Nagusiek emandako argudioa, hots, sarritan baserria lehentasunez emakumeari transmititzen al zitzaion?
- Ba al dago egungo euskal gizartearen herentzia matrilinealaren hipotesia baieztatzeko edo baztertzeko oinarri kuantitatiborik?
- Nola definitu daiteke erakunde hau indarrean dagoen eta etorkizunean izango den euskal zuzenbide zibilean?

Etorkizuneko ikerketa baterako galdera:

- Azterketa soziologikoak herentzia matrilinealaren hipotesia berresten badu, tradizio hori isolatua al da, edo beste euskal lurralde batzuetako tradizio juridikoetan ere ba al dago matrilineoko herentziaren beste adierazpenik? Kasu horretan, nola kokatzen da Euskal Zuzenbide Zibila mugakide edo urrunago dauden beste eskubide batzuei dagokienez?

IV. METODOLOGIA

Planteaturiko galderei erantzun bat emateko beharrezkoa da diziplinar-teko ikuspegi bat aplikatzea; hain zuzen ere, zuzenbidearen, historiaren eta soziologiaren diziplinetako tresnak erabiliko dituen.

Witkerren arabera (2015), esperientzia juridikoa, objetibazio-prozesu gisa ulertuta, ikuspegi positibistak eusten duen faktore bakar horretatik haratago doa. Aitzitik, hainbat plano logikotan garatzen da, eta horrek justifikatzen du zuzenbidearen soziologia, zuzenbidearen historia eta zientzia politikoarekin duen harremana bezalako diziplinen existentzia eta garapena, horrela diziplinartekotasuna sustatuz. Ildo horretan, hiru dimentsionalismo juridikoak positibismoaz bestelako jarrera epistemologikoa hartzen du, zuzenbidearen eta gizarte-zientzien arteko zubiak ezartzeko aukera ematen diguna, bai ikuspegi epistemologikotik, teoria zientifiko postpositibistei, konstruktibistei edo interpretazionistei dagokienez, bai ikuspegi kuantitatibo eta kualitatiboak aplikatzea ahalbidetzen duen ikuspegi metodologiko batetik. Zuzenbidea osatzen duten faktore eta dimentsio logikoen aniztasuna onartzean, ikerketa dogmatiko edo filosofikoak ez ezik, soziologikoak ere garatzea ahalbidetzen da.

Azterlan honetan, diziplinarteko ikerketa hori aurrera eramateko metodologia mistoa erabili da. Ikerketa kualitatiboko eta kuantitatiboko elementuen konbinazioa da, ikerketa-galdera edo -hipotesi jakin bati heltzeko helburuarekin (Rodas & Santillan, 2019).

Metodologia kuantitatiboak zein kualitatiboak berezko abantailak eta desabantailak dituzte. Horrenbestez, kasu batzuetan bi ikerketa-ikuspegi horietako bat ere ez da nahikoa azterketa- beharrak erabat betetzen dituzten datuak biltzeko. Egoera horretan, ikerketa-metodologia mistoa erabiltzen da. Beraz, bi metodologiaren integrazioak ikuspegi osoagoa lortzen laguntzen du, bi hurbilketen onurak aprobetxatzen baititu: ikuspegi

holistikoa eskaintzen du, estatistika- datuak testuinguruaren arabera ezagutzat sakonagoekin batu eta aztertzen dituena, eta, gainera, hainbat iturriren bidez lortutako emaitzak berrestea ahalbidetzen du. Gainera, Mertensek (2005) adierazi du metodologia mistoak garrantzi berezia duela gizarte- edo hezkuntza-testuinguru konplexuetan dauden gaiak aztertzean. Ildo beretik, Onwuegbuziek eta Leecek (2005) gaineratu dute ikerketa-metodo bakarra erabiltzera mugatzen diren azterlanak mehatxu direla Gizarte Zientzien aurrerapenerako. Azken finean, ikerketa baten emaitzei hainbat metodo erabiliz proba batzuk egiten bazaizkie eta proba horietatik bizirik irautea lortzen badute, metodo bakar baten bidez baliozkotu den hipotesi bat baino askoz baliozkoagotzat jotzen dira (Erzberger & Kelle, 2003).

Ondorenez, erabilitako metodologia mistoa honako hau izan da: dokumentu juridiko historikoen azterketa eta elkarrizketak egitea.

4.1. Metodologia kuantitatiboa: dokumentu notarialen analisia

Gipuzkoan baserria transmititzeko orduan aplikatu den ohiturazko zuzenbidea ezagutzeko eta emakumeak transmisio horretan zuen posizio juridikoa aztertzeko, Gipuzkoako Probintziako Artxibo Historikoaren (aurrerantzean GPAH)¹⁰ dokumentu historikoak aztertu dira.

a) Denbora- eta lurralde- eremua

Ikerketa lan hau XVI. mendean kokatzen da, zehazki, 1500 eta 1600 urteen artean¹¹. Une historiko hau aukeratu da, baserriaren transmisioari

¹⁰ GPAHren web gunea: <https://www.gipuzkoa.eus/es/web/gipuzkoako-probintziako-artxibo-historikoa/>

¹¹ Aipatzekoa da, Zestoaren kasuan, azterketa-aldia hedadura txikiagora mugatu dela (1500-1556). Mugaketa hori dagoeneko erregistratuta dagoen transkribatutako dokumentazioaren ondorio da, Azkunek aurretik egindako ikerketekin bat etorritz.

buruzko dokumentu notarialen aberastasuna dela eta. Francisco Javier Larrañaga Guridi eta Iñaki Azkune Mendia historialariek alde aurretik aztertutako dokumentazioari buruz ari gara, hain zuzen ere.

Aukeratutako lurraldeari dagokionez, Gipuzkoako bi herri landatarretan egin da azterketa, historikoki baserriak presentzia handia izan duen horietan, alegia: Bergara eta Zestoa. Antzeko ezaugarriak dituzten bi hiribildu dira, preseski, XVI. mendeko biztanleriaren tamainari, baserri-kopuruari eta ustiapen-motari dagokienez konparatzeko aukera ematen dutenak. Eta, aldi berean, herri desberdinak dira lurralde-kokapenari dagokionez (Bergara Hiria, Debagoiena eskualdean, eta, bestetik, Zestoa, Urola ibaiaren ondoko muino batean kokatua, garai batean Errege Bidea izan zenaren ertzean, Erdi Aroan hiribildu bat izan zen komunikazioak eta harremanak errazteko) eta Gaztelako zuzenbidearen eragina barneratzeko moduari dagokionez.

Ikerketa hau egiteko funtsezko elementuetako bat historialariek transkribatutako eta alde aurretik aztertutako dokumentuen eskuragarritasuna izan da. Izatez, aurretik egindako azterketa historikoak oso lagungarriak izan dira ondorio juridikoak ateratzeko orduan.

b) *Laginarene deskribapena*

Ikerketa honetan aztertutako lagina bi artxiboetatik lorturikoa da: GPAH, Oñatin kokatuta dagoena, eta Bergarako Udal Artxiboa (aurreantzean BUA)¹².

Notario-eskritura artxibo-dokumentu baliotsuetan islatutako errealtateak hoberen ulertarazi eta interpretatzen dituen erregistro idatzietako bat da. Chartier (1995:78) eta Marin (2009:137) adituek adierazten duten bezala, gizarte-bizitza eta gizabanakoen nahiz taldeen arteko interak-

¹² BUAREN web gunea: <https://www.bergarakoartxiboa.eus/>

zio ekonomiko eta sozialak modu zehatzean atzematen dituzte. Ayerberen (1996:279) arabera, notario-protokoloak implikatutako alderdien arteko gizarte-interakzioaren emaitza dira, eta informazioa ematen dute, ez bakarrik haien arteko gizarte-harremanaren mailari buruz, baita alderdi ekonomikoei, sozialei, familia-konexioei eta ohiturei buruz ere. Bere esanetan, dokumentuek heriotzari buruzko giza pentsamenduen alderdi intimoak erakusten dituzte, hala nola bizitza-erreserba, eta, oro har, zuzenbide pribatuaren hainbat alderdi biltzen dituzte. Ildo horretan, Porres Marijuñnek (1996:14) iradokitzen du notario-dokumentazioak, beste edozein iturrik baino hobeto, «*bizitza zentzu zabalean*» islatzen duela. Izan ere, kulturaren zenbait alderdi edo gertakari historiko ulertzen eta birsortzen ahalegintzen garenean, funtsezkoa da artxiboetara jotzea, leku horietan hainbat eta hainbat lekukotasun gordetzen baitira, askotariko gai ei buruzko zantzu baliotsuak ematen dizkigutenak (Ruiz Astiz, 2012:253).

Modu horretan, eta Serranorekin bat etorri z (1996:45), notario-eskritura ugariren barruan, garrantzitsua da dokumentu mota bakoitza bereiztea. Horietako bakoitzak lantzen ari garen aldiko gizarte-bizitzaren alderdi espezifikoekin lotzen den informazio berezia du. Ikerketa honetan honako dokumentu hauek aztertu dira: ezkontza-kontratuak eta testamentuak. Ulertzen da ezkontza-itunen izenak ezkontideek ezkontza egin aurretik edo ondoren egindako negozio juridikoa aipatzen duela (Chaparro, 2013). Andrade & Balcazarrek (2022) ezarri bezala, horiek dira ezkongai izango direnek ezkontzara iritsi aurretik egiten dituzten eskritura publikoak. Sozietatearen erregimen ekonomikotik ezartzen da bakoitzak ekarri beharreko ondasunak senarrak edo emazteak egiten dituen dohaintzak direla, bai eta orainaldiko eta etorkizuneko ondare-klausulak ere. Testamentuei dagokienez, testamentuok gizaki baten azken borondate deliberatuaren adierazpenari buruzkoak dira. Pertsona horrek solemneki kanporatzen du, legearen arabera, pertsona gai batek,

testamentugilea hil ondoren bakarrik izan ditzan ondorio juridikoak hirugarrenen aurrean, testamentugilearen ezagutzara iritsi beharrik gabe. Horren bidez, egilearen *mortis causa* oinordetza agintzen da, eta ondare-izaerako beste borondate- adierazpen batzuen gordailu izan daiteke (Pérez Gallardo, 2004).

Hain zuzen ere, argudio-ildoari jarraituz eta Boteroren (2003:112) hitzei erreferentzia eginez, esan dezakegu dokumentuen azterketa dela ezagutza transmititzeko gehien erabiltzen den baliabideetako bat, eta gai hori agerian geratzen da historia eta Zuzenbidea kontuan hartuta, zaila baita landa-metodologiak erabiltzea iragana aztertzeko (bereziki, urruna). Laburbilduz, GPAHn kontsultatutako iturri notarialek ikuspegi berritzailea eskaintzen digute, baserriaren transmisioari buruzko ezagutza zehatzagoa izan baitezakete. Horiei guztiei esker, emakumeak XVI. mendean Bergaran eta Zestoan baserriaren eta familia-ondarearen transmisioan zuen lekuaren kontakizun leial eta zehatzagoa osa dezakegu.

Azken finean, ikerketa honek baserriaren transmisioa eta emakumeak transmisio horretan duen posizio juridikoa aztertzen ditu. Beraz, testamentuak eta ezkontza-hitzarmenak dira interesatzen zaizkigun dokumentuak. Horiek ziren, hain zuzen ere, une historiko hartan baserriaren jabetza transmititzeko tresnak. Horrela, baserriaren jabetza emakumeari zenbat kasutan transmititu zaion jakitea izango da helburua. Eta, horri dagokionez, transmisio hori zein kasutan eta egoeratan gertatu den.

i. Bergarako dokumentu historikoak

Lehenik eta behin, Fco Javier Larrañaga Guridik Bergarako baserriari buruz egindako lanean transkribatutako dokumentu historikoak aztertu dira. Larrañagaren (2017) hitzetan, bere lanaren helburu nagusia baserriarrei iraganaren eta orainaren aintzatespen zintzoa adieraztea izan da, baita haurtzarotik arbasoen bizitza sakonago ulertzeko izan duten etengabeko

interesa eta miresmena asetzeari. Historialariak bere sinesmenak, ohiturak, etxebizitzak, ingurunea eta, kasu honetan, Bergarak ehunka edo milaka urtez irautea ahalbidetu duten beste alderdi guztiak aztertu nahi izan ditu.

Dokumentuak transkribatu eta deskribatzeko lan hau Bergarako Baserriak web orrian dago¹³. Historialariak Bergarako 15 auzo ezberdinetan dauden baserriak ikertu ditu. Horrela, auzoz auzo, baserriz baserri, Bergarako auzo bakoitzeko 307 baserri aztertu dira ikerketa horretarako. Baserri bakoitzaren transmisioa aztertzerakoan, 1500-1600 urteen artean jarri da arreta; izan ere, egilearen arabera, garai hori distiratsutzat har daiteke; Bergarako baserri gehienak jabe gisa finkatzen dira, eta nola-baiteko aberastasuna sartzen hasten da Amerikako kolonizazioaren eta merkataritzaren ondorioz. Zentzu horretan, baserri bat emakume bati zenbat aldiz transmititu zaion jaso da. Behin identifikatuta zein kasutan transmititu zaion baserria emakume bati, beharrezkoa izan da zifra hutsetik harago joatea, eta, horrela, kasu zehatz bakoitza aztertzea, praktika hori zein inguruabar zehatzetan gauzatu den identifikatuz. Horretarako, dokumentua bera aztertu da, historialariak bere obran dokumentuaren erreferentzia zehatza eta dokumentua non dagoen adierazten duelako, bai GPAHn, bai BUAn.

ii. Zestoako dokumentu historikoak

Bigarrenik, 2016an I-aki Azkune Mendiak Zestoako Historia¹⁴ izeneko lanean transkribatutako GPAHko dokumentu historikoak aztertu dira. Lan hau Zestoako dokumentazioaren transkripzioari buruzkoa da, zehazki, Historiaurretik 1556ra arteko dokumentazioari buruzkoa.

¹³ Larrañagak egindako lana eskuragarri hemen: <https://sites.google.com/site/bergarakobaserriak>

¹⁴ Azkunek egindako lana eskuragarri hemen: <https://www.zestoa.eus/es/web/zestoa/zestoaren-historia>

Kasu honetan, 1500-1556 urteei dagozkien dokumentuak hautatu dira. Azkuneren lana urteetan antolatuta dago (adibidez, 1501-1520) eta aldi bakoitzaren amaieran gaien aurkibide bat eta gai horri buruzko dokumentu notarialen transkripzioak aurki daitezke.

Bilaketa bat egin da gako-hitz hauek erabiliz: *ezkontza hitzarmen* eta *testamentu*. Gako-hitz horien bitartez eskuartean daukagun azterketarako garrantzitsuak diren dokumentuak identifikatu nahi izan dira. Beharrezko dokumentuak identifikatu ondoren, baserri bat emakume bati zenbat aldiz transmititu zaion jaso da. Eta, horrekin batera, notario-agiria bera aztertu da, kasu bakoitzaren inguruabar zehatzak ezagututa. Dokumentuen transkripzioa euskaraz egingo dagoenez, ez da nahikoa izan *oinordeko* hitzaren bilaketa hutsa egitea, euskarak ez baitu generorik eta, horrela, ezinezkoa baita matrilineoko transmisioak identifikatzea. Kasu honetan hitz bat baino gehiago behar izan da: *baserri*, *jabetza*, *oinordeko*, *emakume*, *alaba*. Gainera, GPAHren bidez, Zestoan XVI. mendean egindako ezkontza-kontratuen zerrenda lortu da. Zerrendan agertzen diren izenak lagungarriak izan dira baserriaren jabetza ezkontza-kontratu baten bidez jaso duten emakumeen kopurua zehazteko orduan, izan ere, egindako ezkontzen izen osoak identifikatu dira, eta horrela lana erraztu da.

c) Gipuzkoako Probintziako Artxibo Historikoa

Notario-dokumentuak aztertzeko, GPAHk emandako laguntza erabili da; erakunde horrek azterlanaren xedeari lotutako dokumentuak zaintzen ditu. Ildo horretatik, Gipuzkoako bi herrietan historialariek aurretik egindako lanak berrikusi ondoren, dagozkion dokumentuak identifikatu dira eta dagokion artxibo historikora jo da dokumentu horiek eskuratzeko.

GPAHk¹⁵ emandako informazioaren arabera, dokumentu notarialak protokoloetan bilduta egoten dira maiz, eta protokolo horietan urte jakin batean eskribau baten aurrean idatzitako eskritura guztiak biltzen dira. Hala ere, zentzu zabalean, protokolo esaten zaio liburuki batean kronologikoki antolatutako eskrituren edozein bildumari, eskriturek hartzen duten aldia edozein dela ere. Protokolo bakoitzaren barruan, sekuentzialki ezarritako notario-eskriturak daude, eduki-zerrendarik ezarri gabe, notarioaren edo eskribauaren aurrean eman eta idatzi ez badira. Notario-eskrituren artean, ikerketa honetarako interesgarriak direnak ezkontza-itunak dira, ezkontza-erregimenarekin lotutakoak. Artxiboan gordetako dokumentuak Gipuzkoako Lurralde Historikoan beren funtzioak bete dituzten erakunde jakin batzuen jarduera naturalaren emaitza dira¹⁶.

4.2. Metodologia kualitatiboa: bizitza-historien elkarriketak

Gipuzkoan baserriaren transmisioaren inguruko praktikak ezagutzeko asmoz, emakume baserritarrak elkarriketatu dira. Oñatiko (Gipuzkoa) hainbat auzotatik etorritako bost emakume aukeratu dira. Emakume hauek baserrietan bizi izan dira eta euren familietan baserrien transmisioaren historiari buruzko ezagutza sakona dute. Hautaketa hori egiteko, hainbat alderdi hartu dira kontuan, besteak beste, adina, memoria historikoa eta beren bizitzako narratiba transmititzeko trebetasuna.

Aguirrereren eta Pabónen (2020:193) hitzetan, talde sozial jakin batean arau bat zergatik ez den betetzen aztertzeke ikerketa soziojuridiko bat egiten ari bagara, litekeena da dokumentu- iturriez gain, komunitate ho-

¹⁵ <https://www.gipuzkoa.eus/es/web/gipuzkoako-probintziako-artxibo-historikoa/fondos/cuales-y-como-son-los-%20documentos-notariales>

¹⁶ Erakunde horiek, hala nola notarioei, Hipoteka Kontularitzei edo Oñatiko Unibertsitateari lotutakoak, beren eginkizunak behar bezala betetzeko beharrezkoak diren dokumentu espezifikokoak pilatu dituzte.

rretako pertsoneri bildutako informazioa ere jasotzea. Ikerketa mota honetan, zuzenbidean zentratzen gara fenomeno sozial bat bezala. Zuzenbidearen jatorri sozialari, gizartean duen eraginkortasunari eta aplikazio praktikoari buruzko galderak egiten dizkiogu geure buruari. Gure helburua alderdi juridikoekin zerikusia duten gertaera eta ekintza sozialak aztertzea eta deskribatzea da. Azterketa hori egiteko, ikuspegi sozio-juridikoa hartzen duten korrante metodologikoetan oinarritzen gara, errealitate sozialen eta arau juridikoen arteko elkarreaginak ulertzeko.

Elkarrizketa metodo anitza eta ezaguna da gizarte-zientzietako ikerketa kualitatiboan. Elkarrizketaren teknika bi pertsonaren edo gehiagoren arteko elkarreaginean oinarritutako informazioa biltzeko prozedura gisa uler daiteke, solasaldiaren bidez tresna nagusi gisa (Abarca, A., Alpízar, F., Sibaja, G. eta Rojas, C., 2013). Elkarrizketa horien bidez jakin nahi izan da nola bizi izan diren, zer ohitura izan dituzten, eta, azken batean, zein izan den emakumearen (amona, ama, alaba) papera edo figura baserriaren transmisioan, azken hori unitate ekonomiko eta produktibokotzat hartuta.

Kasu honetan, elkarrizketa biografiko-narratiboa erabili da. Pujadasek (1992) adierazten duen bezala, “The Polish peasant in Europe and America” lanean, *life story* terminoa erabiltzen hasi zen, bai ikertzaile batek jasotako pertsona baten bizi-kontakizuna deskribatzeko, bai eta kontakizun horretatik abiatuta egindako azken bertsioa deskribatzeko ere, eta, horrez gain, subjektu biografiatuaren gizarte-inguruneko pertsonekin egindako elkarrizketen eta dokumentu-erregistroen multzoa deskribatzeko, horiei esker hasierako testu biografikoa osatu eta balidatu baitaiteke.

Elkarrizketa fokalizatua gizabanako baten bizitzako bizi-esperientzia batean zentratzen da, eta talde bati egindako elkarrizketaaldi berean hainbat pertsonaren informazioa biltzen duena da. Bizitza-historien elkarrizketak berekin dakar pertsona batek bere bizipenei buruz partekatzea aukeratzen duen narrazioa, modu integral eta zintzoan kontatua,

gogoratzen duena eta besteek bere bizitzari buruz ezagutzea nahi duena barne hartuz, normalean beste pertsona batek gidatutako elkarrizketa baten emaitza gisa (Atkinson, 1998). Jaiotzatik gaur egunera arte har dezake, edo lehenagotik hasi eta ondoren arte. Bizitza osoko gertaera, esperientzia eta sentimendu garrantzitsuak biltzen ditu. Ikerketa kualitatiboko metodo guztien artean, Gareth

R. Jonesek (1983) adierazi du hori dela, agian, ikertzaileari biderik onena ematen diona gizabanakoek inguruan duten mundu soziala sortzeko eta islatzeko modua eskuratzeko.

M. Buchmannen (1989) azalpenaren arabera, elkarrizketa biografiko-narratiboak ibilbide pertsonal horren garapena berreraiki nahi du, gizartearen esparru makrosoziologiko arauemailearen eta instituzionalaren eta gizabanakoarengan duen eraginaren artean, eta gizabanakoaren esperientzia eta ekimen pertsonalaren eta gizarte-elkarreraginerako sistema mikrosoziologikoaren eta egoeraren definizio sinboliko espezifikoaren artean. Gizabanakoaren gizarte-nortasunaren garapenari buruzko aurretiazko teoria bat kontrastatzea baino gehiago, elkarrizketa biografiko-narratiboak aurrez jasotako informazioaren argitan eraiki eta interpretatutako eredu bat induzitzea du helburu.

K. Plummerrek (1983) laburbildu ditu bizitza-historia bat behar bezala eraikitzeko egin beharreko urratsak (prestaketak, datu-bilketa, biltegi-ratzea, analisia eta datuen aurkezpena).

Elkarrizketa biografiko-narratiboaren kasuan, ikertzaileak prozedurak jarraitu behar ditu, eta ez ditu ahaztu behar elkarrizketa mota horrekin batera dauden berezitasun espezifikoak, hala nola adineko pertsona baten bizitza-historia bat modu operatiboan berreraikitzeko. Horrela, mota honetako elkarrizketa baten garapenak, lehenik eta behin, parte-hartzaileak errekrutatzea eskatzen du (kasu honetan, Gipuzkoako emakumeekin harremanetan jarri behar izana), bai eta ikerketarako kontratu bat negoziatzea

(formala edo adiskidetsua) ere, daten, iraupenaren, lankidetzakonpromisoaren eta abarren eskema orokorra adoste aldera. Garrantzitsua da ohar-tzea prozesua ezustekoen mende dagoela (eteteko nahia, oztopo psikologikoak edo sozialak gainditzeko zailtasun gaindiezinak elkarrizketatuak, eta abar). Elkarrizketa hizketaldi edo solasaldi baten gisa planteatu behar da, eta elkarrizketatuak ez du bere historia bakarrik kontatzen, bere bizitza berreraikitzen laguntzen du, elkarrizketazailearen laguntzarekin. Kontuan izan behar da elkarrizketak elkarrizketaren bidez transmititu nahi den errealitatea ezagutzen duten beste pertsona batzuen presentzia eta laguntza eska dezakeela, jasotako informazioa argitzeko. Metodo biografiko-narratiboaren elementu nagusi horiek funtzionamenduan alderdi epistemologikoak, ontologikoak eta metodologikoak identifikatzera garamatzate, eta, Resendizek (2015) adierazten duen bezala, ez da ahaztu behar metodo biografiko-narratiboa arduratzen dela aktoreak bizi duen errealitate sozialerako duen esanahiaz, bere ekintzez eta beste eragile batzuenaz, errealitate soziala kuantifikatzeaz edo neurtzeaz baino gehiago.

Rosenthalek (2007) hasierako galderari garrantzi handia ematen dio. Metodologia kualitatiboan gomendia hasieran espektro zabaleko galdera bat egitea da. Are gehiago, kontua ez litzateke galdetzea, baizik eta narrazioaren eremu birjina adieraztea eta elkarrizketatuari bidezkotzat jotzen dituen diskurtso-bideak irekitzen uztea. Bada, egindako bost elkarrizketetan hori izan da abiapuntua. Elkarrizketa horien helburua elkarrizketatuaren historia pertsonala ikertzea izanenez, ez da alde aurretik egituratutako galderarik egin. Horren ordez, elkarrizketatuari eskaera orokor bat egin zaio, elkarrizketatuak baserriari buruzko bere bizi- esperientzia parteka zezan. Elkarrizketa-prozesuan zehar, espazio bat eskaini da elkarrizketatua askatasunez adieraz zedin, eta soilik esku hartu da ikerketa objektutik edo gai nagusitik aldendu denean, argibideak eskatzeko, adierazitakoan sakontzeko edo beste narrazio-eremu batzuk jorratzeko.

Testuinguru honetan, gai etikoei buruzko hainbat galdera planteatu behar dira, eta hurrengo galderei behar bezala erantzuteko gai izan behar da; besteak beste, honako hauek: Nola uztar ditzakegu elkarrizketatuentzako bizi-historiaren onurak eta gure ikerketa-programarako onurak? Nola ziurtatu gure jatorrizko asmoaren eta amaierako produktuaren arteko koherentziari eusten diogula, eta hori une oro argi geratzen dela? Ez da erraza galdera horiei erantzutea, eta, Josselsonek (1996) adierazi bezala, batez ere pertsonen beren istorioak eskatzen badizkiegu eta gero haiei buruz bakarrik idazten badugu, beren hitzak erabili gabe horiek kontatzeko. Ildo horretan, elkarrizketa amaitu ondoren, ikerketa-xedearekin lotutako informazio garrantzitsua identifikatu eta hautatu da. Horrela, dena delako azterlanerako alderdirik egokienak atzematen direla bermatu nahi izan da.

Metodo biografiko-narratiboak garai, errealitate eta esperientzia desberdinetara garamatza, hor idatziz dagoen ezagutza berreskuratzeko. Ikerlari gisa, dokumentu pertsonaletan, argazkietan, oharretan, egunkarietan, gutunetan eta abarretan islatutakoa atzematea eta interpretatzea izan da zeregina, eta subjektuek emandako narrazioekin lotzea. Baina, zeregin honetan, ez dugu ahaztu behar dokumentuak eta lortutako informazioa erabiltzeko etika¹⁷. Horri dagokionez, Fernþndezek (2012) funtsezko-

¹⁷ Elkarrizketak egiterakoan, datu pertsonalak erabili dira. Horregatik, azpimarratu behar da metodo horiek garatzeko konpromiso etiko handia behar dela. Nagusiki, proiektuaren edukiaren berri eman zaie elkarrizketatuei, bai eta proiektuaren helburuaren berri ere, ikerketa-proiektuan parte hartzeko baimena lortu aurretik. Halaber, elkarrizketatuen anonimotasuna bermatu arren, haien profil soziodemografikoei buruzko datu pertsonalak audio- grabazioetan eta/edo idatzizko grabazioetan bildu dira, lehen aukera onartzen ez bada. Beraz, audioa grabatzeko, informatzaileen oniritzia eskatu da, alde zureko baimen informatuaz gain. Lortutako ahozko iturriak aztertzerakoan, elkarrizketatuen anonimotasuna babestu da transkripzioetik. Elkarrizketak egin ondoren, parte-hartzaileek nahi duten edozein datu edo informazio atzera botatzeko aukera izan dute, emaitzak argitaratu arte. Era berean, bildutako datuen babesa funtsezkoa izan da datu horiek biltegitatzeko, eta modu zorrotzean egin da, bitarteko fisiko edo digital seguru eta konfidentzialekin batera. Une oro bete da indarrean dagoen araudia, hala nola 15/1999 Legea, abendua-

tzat jo du hiru printzipio etiko zaintzea. Lehenik eta behin, autonomia pertsonala errespetatzeko printzipioa. Berariazko baimena behar da ikerketaren xede izateko; zaindu behar da ikerketaren subjektua ez dela engainatua edo iruzurtua senti dadin ezarritako helburuei eta emandako informazioari dagokienez, eta hori baliozkotu egin behar da azterketaren aurretik eta ondoren. Bigarrenik, konfidentzialtasun- printzipioa, hau da, ikerketaren subjektuari anonimotasun-bermea ematea. Hirugarrenik, justiziaren printzipioa: funtsezkoa da ikasketa-subjektuen ideiak, esperientziak eta pentsaerak ez epaitzea eta zigortzea. Horregatik, adi eta aurreiritzirik gabe entzun behar da ikerketaren une oro.

Ramirezek eta Zweggek (2012:102) adierazi moduan, bizitza-historiaren erabilera ez dago teoria, ikuspegi edo paradigma espezifiko bati lotuta, baizik eta oztopoak gaingaitzen ditu, ikuspegi estrukturalistatik, ikuspegi hermeneutikotik eta eszena-ulermentetik ere baliotsua baita, eta,aldi berean, paradigma nagusiak baztertzen ditu. Bizitza-historia biografia soil batetik harago doa, bere helburua norbanakoa gaingaitzen duen fenomeno sozial baten esanahia aurkitzea baita; bizitza-historiaren bidez, komunitate edo fenomeno jakin bati buruzko zantzu orokorrak argitara daitezke. Kontakizun historiko mota horrek narrazio diakronikoa ematen du, eta iraganeko gertaerek garrantzia hartzen dute gaur egungo testuinguruan. Gainera, garrantzitsua da azpimarratzea kontatutako istorioa ikertutako pertsonaren subjektibotasunaren mende dagoela, pertsona horrek bere ikuspegiaren arabera gogoratzen eta kontaktzen baitu. Hortaz, ikertzailearen ardura da historia berreraikitzea eta ahalik eta objektibotasun handiena bilatzea, dokumentu historikoen eta ikerketa gaiari lotutako pertsonen egindako elkarrizketen bidez osatu baitut historia.

ren 13koa, Datu Pertsonalak Babesteari buruzkoa; 3/2018 Lege Organikoa, abenduaren 5koa, Datu Pertsonalak Babesteari eta Eskubide Digitalak Bermatzeari buruzkoa; 2016/679 (EB) Erregelamendua, Europako Parlamentuarena; eta UPV/EHUren Erregelamendua, Datu Pertsonalak Babesteari buruzkoa.

Hari beretik, Taylorrek eta Bodganek (1987) proposatzen duten gisara, datuen eta pertsonen esaten eta egiten dutenaren arteko egokitasuna eta erlazioa bermatu behar da. Horrek esan nahi du arretaz eta arduraz jardun behar dela informazioa aztertzean; hausnarketa-egoerak eta informazio horren zentzua eta esanahia ulertzeko interpretazio-gaitasuna eskatzen ditu. Sanmart'nek (2003) aditzera eman du, ikerketa biografikoa, funtsean, deskribapen fenomenologikoa dela, eta lau prozedura-trebetasun eskatzen dizkio ikertzaileari: behatzea, entzutea, alderatzea eta idaztea, ikerketa kualitatiboa egiteko. Horiek horrela, Wright Mills-ek (1959) aipatzen du lau trebetasun horiek, jokoan jarri behar direnak, etapa jakin batzuen forma hartzen dutela, eta etapa horiek sistematikotasuna eta artisautza-dosi jakin bat eskatzen dutela.

V. IKERKETAREN AURKEZPENA ETA EMAITZEN ANALISIA

Hurrengo lerroetan, ikerketan lortutako emaitza kuantitatiboak azalduko dira, ikerketa hau gidatu eta bideratu duen galdera nagusiari erantzuteko: emakumeak XVI. mendean Gipuzkoan baserriaren transmisio-prozesuan izan zuen posizio juridikoa ikertu eta ulertzea.

5.1. Dokumentu historiko notarialak

Bergarari dagokionez, honako material hau aztertu da:

Aztertutako denbora tarteak	1500-1600
Bergarako auzoak.....	15
Baserriak guztira	307
Emakumeei transmititutako baserriak	11

Larrañagak Bergarako auzo bakoitzeko baserriei buruzko dokumentazioa aztertu du, eta dokumentu bakoitzaren deskribapena egin du.

Bertan, baserria kokatuta dagoen Bergarako auzoa, baserriaren izena, dokumentuaren urtea, dokumentu-mota, dokumentuaren edukirik garrantzitsuen eta dagokion artxibo historikoan aurkitu ahal izateko dokumentuaren erreferentzia ezartzen da¹⁸.

Historialariaren hitzetan¹⁹, kontratu eta ezkontza-itur horiek bi giza-banakoren arteko ezkontzaren legezko erregistro bat ezartzeko eta alderdi edo familia bakoitzak ezkontzari egiten zizkion ekarpenak zehazteko egiten ziren. Kasu gehienetan, ezkontideen gurasoek adosten zituzten itunak, seme-alabei propietate fisikoak edo diru-baliabideak emanez. Kasu askotan, ezkontzeko aukera aprobeztatzen zen Maiorazkoa ezartzeko, eta, hainbatean, baita Lotura (*Vínculo*) ezartzeko ere, bi eskemak xehetasunez zehaztutako baldintzei lotuta zeudelarik. Dokumentu horiek benetan harrigarriak dira, eta oso aberatsak informazioan, bai ikuspegi genealogikotik, ahaide hurbilenak agertzen baitira, gurasoak eta anai-arrebak, besteak beste, bai gure arbasoek bizirik irauteko zituzten baliabide eta aktiboei dagokienez.

Ildo horretatik, hirurogeita hamabi ezkontza-kontratutan identifikatu da baserriaren transmisio bat: hirurogeita lau aldiz transmititu zaio baserria gizon bati eta zortzi aldiz emakume bati.

Larrañagak baserriaren transmisioan matrilineoko jaraunspenei buruzko aipamenak dituzten ezkontza-kontratuei buruz egindako deskribapenak bildu dira²⁰:

¹⁸ Notario-dokumentu baten erreferentzia-adibidea: GPAH 1-67-18. Lehenengo zenbakiak notario-barrutiari egiten dio erreferentzia. Kasu honetan, bat zenbakia Bergarako notario-barrutiari dagokio. Bigarren zenbakia notario-barruti horren barruan dagokion paper-sortaren zenbakiari buruzkoa da. Eta, azkenik, hirugarren zenbakiak orrialdeari egiten dio erreferentzia.

¹⁹ 2023/05/23an, Bergaran, Fco Javier Larrañagarekin egindako bileran jasotako hitzak.

²⁰ Larrañagak egindako lanari dagokionez, aipatzekoa da dokumentuetako batzuek irakurtzeko zailtasunak dituztela, kaligrafia edo eskuizkribuaren baldintza bereziak direla eta.

«1529. [...] su madre doña María de Artis viuda mujer del señor Pedro de Artiz difunto prometió, para el matrimonio de su hija con Min de Moçoloequi, hacer donación de la su casa e casería de ARTIZ con todos sus pertenecidos»²¹.

«1541. [...] a la dicha Maria lopez le donaron sus padres para su casamiento su Casa y Torre de GALLAIZTEGUI y las casas y caserías de YBARROLA e YNÇORÇABAL»²².

«1564. Con motivo de la Capitulación Matrimonial entre Min de Monesteriobide Veosin y Marina de Burunaondo, hija de Juan de Burunaondo y Mna de Garro su mujer, comparecen por un lado los mencionados padres Juan y Mna y por el otro Min de Monesteriobide Veosin. Los padres le dotan a Marina, tras su arreglo, la casa que tienen en la vecindad de Malatua»²³.

«1570. [...] se dona a Maria Ana las casas principales de AMILAGA con sus propiedades, la casa de VERRAONDO con su manzanal y monte jaral e castañal y la casa de YRIBURU con su heredad, manzanal, castañal»²⁴.

«1574. [...] la dicha Marina se dotó con la casa y solar de GOROSTOLA y todas sus tierras y heredades de pan llevar y mançanales y castañales y montes y muebles y herramientas etc»²⁵.

²¹ LARRAÑAGA GURIDI, F. J. (2017). *Apellidos, linajes y Casas Solares de Bergara I*, 357.or. [BUA, C-406-6].

²² LARRAÑAGA GURIDI, F. J. (2017). *Apellidos, linajes y Casas Solares de Bergara I*, 357.or. [BUA, C-406-6].

²³ LARRAÑAGA GURIDI, F. J. (2017). *Apellidos, linajes y Casas Solares de Bergara I*, 357.or. [BUA, C-406-6].

²⁴ LARRAÑAGA GURIDI, F. J. (2017). *Apellidos, linajes y Casas Solares de Bergara I*, 346.or. [GPAH 1-86-284, 1- 110-270].

²⁵ LARRAÑAGA GURIDI, F. J. (2017). *Apellidos, linajes y Casas Solares de Bergara II*, 331.or. [BUA, C-525-07, BUA, C-337-09].

*Emakumearen posizio juridikoa baserriaren transmisioan:
Bergarako eta Zestoako kasuen azterketa*

«1575. [...] *le donan a Maria la casa y solar de AMUCHÁSTEGUI y todos sus pertenecidos, con las clausulas acostumbradas de la época*»²⁶.

«1580. [...] *se indica como Xpoval de Gallastegui, da, dona y dota su casa solar de LARRARTE a su hija con todos sus pertenecidos y con las condiciones habituales*»²⁷.

«1588. [...] *que para este desposorio y casamiento el dicho Joan de Monasteriobide haya de dar e donar a la dicha Maria joanes su hija la casa y solar de BEOSIN con todas sus tierras heredades manzanales, montes y pertenecidos, se detalla toda la dote y las condiciones*»²⁸.

Hurrengo dokumentuak auzi oso interesgarri bati heltzen dio: seme bat eta bost alaba dituen familia batean, semea izendatzen da oinordeko. Hala ere, azken hori testamenturik egin gabe hiltzen denean, amak kontzear dagoen alaba izendatzen du oinordeko.

«1526. [...] *había dejado el dicho marido como herencia a sus hijos lexmos y naturales, los cuales quedaron un hijo varon y cinco hijas, Martin, Cachalina, Maria, Marina, Gracia y Domenja, y por la disposición del dicho Andres su marido y por la de Martin garcia de Arizavaleta abuelo de los dchos hijos y por renunciaciones y donaciones de las hijas y por dotación de la dicha Gracia, se dió por heredero al hijo Martin y por muerte de éste, sin hacer testamento, la dicha Doña Gracia le puso como heredera, con motivo del matrimonio a su hija Domenja de Arizavaleta que casó con Juan de Vérsiartu y funda Vinculo y Mayorazgo, en las casas de Juan Martinez de Yrazaval, con el caserío de su propiedad de ARIZAVALETA y su medio molino*»²⁹.

²⁶ LARRAÑAGA GURIDI, F. J. (2017). *Apellidos, linajes y Casas Solares de Bergara I*, 155.or. [GPAH, 1-115-855].

²⁷ LARRAÑAGA GURIDI, F. J. (2017). *Apellidos, linajes y Casas Solares de Bergara III*, 172.or. [GPAH 1-120-582].

²⁸ [GPAH, 1-127-73] Barrio San Antón Abad - Baserri Beosin. <https://sites.google.com/site/bergarakobaserriak/auzoak-barrrios/sanantonabat/beosin>

²⁹ LARRAÑAGA GURIDI, F. J. (2017). *Apellidos, linajes y Casas Solares de Bergara I*, 205.or. [BUA, C-526-03].

Gainera, ohikoa da baserriak emakume bati transferitzeko arrazoi nagusia heriotza edo seniderik ez izatea duten kontratuak aurkitzea:

«1547. [...] comparece Mina de Amencabalegui mujer soltera, vecina de la dicha villa de Vergara, subcesora de la casa e casería de AMEÇABALEGUI e sus tierras labradas y por labrar, con todas sus pertenencias por muerte natural de sus padres y hermanos y hermanas [...]»³⁰.

Era berean, baserriaren jabetza duten emakumeak aipatzen dituzten dokumentuak aurkitu dira:

«1573. *En ESAUBE YUSO se indica como propietaria Maria de Esaube, viuda*»³¹.

Bestalde, Zestoari buruz aztertutako materiala honako hau da:

Aztertutako denbora tartea	1500-1556
Ezkontza-kontratuak	118
Emakumeei transmititutako baserriak	32

“Zestoaren Historia” azterlanarekin bat etorritz, azterketa honek urtero gertaerak zehatz- mehatz aztertzen dituen metodologia hartu du. Urte bakoitzerako eskuragarri dauden dokumentuak zehatz-mehatz aztertu ditu historialariak, erreferentzia garrantzitsuak gehituz. Ikuspegi horretatik abiatuta, azterketa hori egiteko, kontu handiz hautatu dira aldi bakoitzean aipatutako ezkontza-kontratuak, eta, ondoren, baserriaren transmisioa emakume batek egin duen kasuak identifikatu dira.

³⁰ [GPAH, 1-46-299] Barrio Elosua - Baserri Amentzelaga: <https://sites.google.com/site/bergarakobaserriak/auzoak-barrios/elosua/amentzelaga?authuser=0>

³¹ LARRAÑAGA GURIDI, F. J. (2017). *Apellidos, linajes y Casas Solares de Bergara II*, 183.or. [GPAH, 1-88-135].

Kasu honetan, aztertutako aldia (1500-1556) txikiagoa izan da³². Emakumeei egindako hogeita hamabi baserri-transmisio identifikatu dira, hau da, aztertutako ezkontza-kontratu guztien %27. Transmisio horiek era askotakoak dira, eta hainbat testuinguru eta ezaugarri bereizgarri dituzte. Ezkontza-kontratu askotan herenaren eta bosgarrenaren hobekuntzari buruzko aipamenak aurkitu dira. Hiru adibide adierazgarri:

«1554-IX-29an [...] Grazia Gorosarri amak herenaren eta bostenaren hobekuntza eman zion alaba Maria Gorosarri ezkon-berriari»³³.

«1535-VII-4an, [...] Joan Urbietak Maria alabari herenaren eta bostenaren hobekuntza eman zion»³⁴.

«1554-VII-15ean, [...] ondasun hauek eman zizkion alabari, herenaren eta bostenaren hobekuntza *eginda: Zuubearrena etxea (oraingo Loperena) eta Zuubegoieneko beste etxe bat, beren lur, baso, belardi, sagasti, gaztainadi, soro eta zuhaitzekin*»³⁵.

Transmisio horien artean, arrazoi ekonomikoek baserriari eusteko eta titulartasuna alabari transferitzeko erabakia bultzatu duten egoerak jaso dira, seme gizonetzkoak beste baserri batekin loturak ezarri dituelako. Kasu batzuetan, halaber, familian gizonetzko oinordekorik ez egoteak eragin du emakumea aukeratzea baserriko legatu-hartzaile:

«1551-VI-15ean, [...] *Domingok eta Mariak beste seme-alabarik ez zuten, eta Katalina zen oinordeko unibertsala eta bakarra. Dohaintzan emandako on-*

³² Egoera hori aurretik erregistratutako dokumentazio transkribatuaren existentziari egozten zaio, Azkunek aurretik egindako ikerketekin bat etorritz.

³³ AZKUNE MENDIA, I. (2016). *Zestoaren Historia. Zestoa XVI. Mendean*, 1554, 12.or.

³⁴ AZKUNE MENDIA, I. (2016). *Zestoaren Historia. Zestoa XVI. Mendean*, 1531-1535, 181.or.

³⁵ AZKUNE MENDIA, I. (2016). *Zestoaren Historia. Zestoa XVI. Mendean*, 1554, 11.or.

*dasunak hauek ziren: Dormutegiko dorretxea, bere lur, baratze, sagasti, harizti, artadi, soro, baso, belardi, larre, errota eta eskubide guztiekin*³⁶.

Jarraian aurkezten den ezkontza-kontratuan klausula bat geratzen da agerian, zeinaren bidez aitak, hil aurretik, ezkontideari ematen dion bosterea zehazteko ea baserria alabari edo semeari eskualdatu behar zaion. Prerrogatiba horren ondorioz, amak, azkenean, baserria alabari transmititzea erabaki zuen:

*«1538-I-28an, [...] Kristobal Zelaieta zenak bere testamentuan ahalmena eman zion Grazia emazteari haien etxe eta ondasunak Maria alabari edo Martin Zelaieta semeari emateko. Graziak dohaintzan Maria Zelaietari eta Martin Legardari ondasun hauek eman zizkien: Zestoako hiribilduko etxea [...]»*³⁷.

Halaber, hurrengo ezkontza-kontratuan antzeko kasu bat agertzen da. Bertan, ama alargunak, bere seme gizezkoarekin batera, baserria alabari transmititzeko erabakia hartzen du:

*«1550-VIII-10ean, [...] Maria Perez Zuubekoa alargunak eta seme Joan Lopez Zelaikoak, dote gisa alaba Maria Perez Zelaikoari Zuubearrena baserria eman zioten, bere lur eta ondasun guztiekin»*³⁸.

Historialariak behin eta berriz errepikatzen duen eredia erabiltzen du dokumentuen transkripzioetan: ezkontza-kontratuaren data, agiriari fede emateko ardura duen notarioaren izena, eta ezkontzen diren pertsonen izenak eta haien gurasoak erregistratzen ditu, eta horiek ere kontratuaren sinatzeko orduan egongo dira. Alderdi bakoitzak ezkonsari gisa ezkontzari egindako ekarpenak zehazten dira, eta une horretan aipatzen da baserriaren eskualdaketa, ezkontideetako zeinek jasotzen duen gura-

³⁶ AZKUNE MENDIA, I. (2016). *Zestoaren Historia. Zestoa XVI. Mendean*, 1551, 17.or.

³⁷ AZKUNE MENDIA, I. (2016). *Zestoaren Historia. Zestoa XVI. Mendean*, 1521-1530, 88.or.

³⁸ AZKUNE MENDIA, I. (2016). *Zestoaren Historia. Zestoa XVI. Mendean*, 1521-1530, 88.or.

soen baserria adieraziz, eta, horrela, azken hau ezkontzara ekartzen du. Jarraian, bertaratu diren lekukoen izenak erregistratzen dira, eta kontratu hori amaitzeak dakartzan ondorioak deskribatzen dira.

Aztertutako ezkontza-kontratu batzuetan, baserriak eta beste ondasun batzuk alabari eskualdatzen zaizkionean, gurasoek haien gozamena mantentzen dute bizirik dirauten bitartean. Jarraian, historialariak dokumentuaren transkripzioetik abiatuta egindako deskribapenen adibide bat aurkezten da:

«1524. urtean, [...] *Emazteari Osana amak etxea, sagastia, lurrak, arreo eta zilarrezko bi katilu eman zizkion. [...] Hala ere, ondasun haien guztien gozamenaren erdia Osana amarentzat izango zen bizi zen bitartean*»³⁹.

Lan honen objektuarekin zuzenean loturiko dokumentuak identifikatu ondoren, dagokion artxibora jo da, eta bertan horien azterketa zehatza egin da. Horrela, notario-eskriturak hurrenez hurren ordena kronologikoan josita daudela ikusi da. Urtebetez eskribau baten aurrean egindako eskritura guztien multzokatzeak protokolo-izena hartzen du, baina protokolotzat hartzen da liburuki batean kronologikoki ordenatutako edozein eskritura-multzo, eskriturek hartzen duten denbora edozein dela ere. Liburuki bakoitza sortu zuen eskribauaren edo notarioaren izenaren bidez identifikatzen da, eta hura identifikatzen duen signatura bat du ondoan. Era berean, protokoloen azalek barruan dauden eskriturei buruzko informazioa ematen dute, eta protokolo bakoitzaren barruan eskritura ugari daude, kasu batzuetan 500era edo 600era iristen direnak. Kasu honetan, aztertutako eskriturek ezkontza-kontratu baten negozio juridikoa islatzen dute, eta aztertu den gaiaren laburpen labur bat dute aurretik. Halaber, eskribauek edo notarioek egindako aurkibideak dituzte, eskriturak errazago aurkitzeko.

³⁹ AZKUNE MENDIA, I. (2016). *Zestoaren Historia. Zestoa XVI. Mendean, 1521-1553*, 42.or.

Historialariek notario-dokumentu bakoitzaren informazio garrantzitsua duten deskribapenak egin dituzte, baina ez dago dokumentu horien transkripzio osorik. Horrek dokumentuak sakonki irakurtzea eragozten du, ikertzaileak ez baitu testu historiografikoak edo jatorrizko dokumentuak irakurtzeko gaitasunik. Ez dago dokumentuaren transkripzio osorik, eta horrek historialariak erregistro bakoitzerako emandako deskribapenetara mugatzea dakar. Egoera horrek azterketa sakonagoa egitea eta familia bakoitzean emakume bati baserria transmititzeko hautuan eragina izan zuten ezaugarri espezifikoak eskuratzea mugatzen du.

5.2. Bizitza-historien elkarrizketak

Oñatiko (Gipuzkoa) bost emakume baserritar elkarrizketatu dira. Anonimotasuna mantentzeko eta elkarrizketatutako pertsonaren nor-tasuna babesteko, honako modu hau erabiltzea erabaki da horietako bakoitza aipatzeko: E1, E2, E3, E4, E5⁴⁰.

	Iraupena	Urtea	Baserria	Anai-arrebak	Ezkontza	Seme-alabak	Jabetza
E1	1:22:20	1928	Gerneta Etxeberri	8	Bai	4	Bera
E2	50:69	1984	Migelentxiki	5	Bai	1	Bera
E3	1:42:57	1935	Joxiueña	9	Ez	-	Iloba (giz.)
E4	33:46	1946	Araotz	2	Bai	3	Iloba (giz.)
E5	1:42:22	1932	Kanpiazelai	8	Bai	5	Semea

⁴⁰ Elkarrizketak egiteko erabilitako sekuentziaren arabera mantendu da elkarrizketen ordena.

Elkarrizketak hainbat lekutan egin dira: baserriko sukaldean (E4, E5), baserriko aretoan (E3) bilobaren etxeko sukaldean (E1) eta herriko erretiratuaren etxean (E2). Halaber, elkarrizketak hainbat konpainiarekin egin dira: elkarrizketatzailea eta elkarrizketatua bakarrik (E2, E3, E5), bilobarekin (E1) eta senarrarekin batera, baserriaren jabea (E4). Egindako elkarrizketa bakoitzak testuinguru, egoera eta ezaugarriei dagokienez berezitasun desberdinak aurkeztu baditu ere, eta hori,aldi berean, hainbat erantzun eta ekarpenetan gertatu bada ere, garrantzitsua da azpimarratzea guztiek partekatu dituztela elementu komun batzuk, eta honako ildo hauetan azalduko dira.

Egindako elkarrizketen esparruan, bi kasutan transmititu zaio baserria emakume bati. Lehenengo kasua (E1), zortzi anai-arrebek osatutako familia da (hurrenkera honetan: emakumea, emakumea, gizona, emakumea, emakumea, emakumea, emakumea, gizona). Elkarrizketatua bosgarren postuan zegoen oinordetzan, eta bera izan zen baserria oinordetzan hartu zuena. Transmisio horren zehaztapena honako arrazoi honen ondorio izan zen: praktikotasuna. Gainerako anai-arrebek «aseguratuta» zuten bizitza, bai beren lan-egoeratik, bai ezkondu ziren pertsonaren lan-egoera pertsonalagatik. Aldiz, elkarrizketatuaren bikotea ikazkina zen, eta bera zen baserriari denbora eta ahalegin gehien eskaintzen ziona. Elkarrizketatuaren gurasoek gainerako anai-arrebei bi koltxoi eta mila pezeta eta sukaldeko ontziak eman zizkieten. Bera izan da baserri horrek izan duen lehen emakume jabea. Birraitonak aitonari helarazi zion, aitonak aitari, eta, azkenik, aitak 24 urte bete zituenean jaso zuen jabetza, elkarrizketatua ezkondu baino urtebete lehenago. Honela zioen: «*Emakume naizen aldetik, esperientzia naturala izan da baserriaren jabe izatea, nahiz eta egia izan inguruko baserrietan, normalean, lehentasuna izan dela gizon bati ematea baserriaren ardura*»⁴¹.

⁴¹ 2023/04/13an E1-ri egindako elkarrizketa, 51:28 min.

E2ren kasuan, gurasoek baserria sei arabei uztea erabaki zuten, modu ekitatiboan, eta jabetza zati berdinetan banatu zuten guztien artean. Elkarriketatuak azaldu du berak izan behar zuela «maiorazga», baina bere familiaren baserria txikia zela eta ez zegoela bizitzeko nondik atera. Gainera, fabrika batean hasi zen lanean eta argi izan zuen baserria ez zela berak nahi zuena. «Zu horretan aritzen ez bazara, eskubide hori automatikoki galtzen duzula uste dut. Edo, behintzat, nire gurasoek ez zuten nigan pentsatu baserria administratzeko orduan»⁴².

Aldiz, E3, E4 eta E5 kasuetan, baserriaren gizon batek jaso du. E3ren kasuan, aitak zuen baserriaren jabetza, eta hil ondoren, seme zaharrenak oinordetzan hartu zuen baserriaren jabetza. Ezkongabea zela, azken hau ere hil egin zen, hil baino lehen gizonezko anaia baten esku utzi zuen baserria. Ondoren, anaia gizonezkoa ere hil egin zen, eta, gaur egun, azken horren semea (elkarrizketatuaren iloba) da baserriaren egungo jabea. Kasu honetan, berezitasun garrantzitsu bat da bederatzi anai-arrebetatik zaharrena baserria transmititu ez zitzaion emakume bat zela. Elkarrizketatuak honela hitz egiten du: «Beti transmititzen zitzaion semeari. Maiorazkoa, seme zaharrena. Hori zen ohitura. Alaba zaharrena emakumea zen, bai, baina boterea semeak zuen beti, zaharrena ez bazen ere. Alaba zaharrenak ez zuen espero baserria hartzea. Baserri hau beti egon da gizonen eskuetan»⁴³. E4ri dagokionez, baserrira iritsi zenean, jabea senarraren aita zen, eta hil aurretik, baserria bigarren seme zaharrenari (hau da, elkarrizketatuaren senarrari) transferitu zion salerosketa baten bidez, alaba zaharrena emakumea zela ikusita. Gaur egun ere bera da baserriaren jabea. Ezinbestekoa da kontuan hartzea 1340tik aurrera baserri hau gizonen jabetzakoa izan dela beti.

E5ren kasuari erreparatuz, emakume hau seme bakarra zen gizon batekin ezkondu zen adin txikiz, eta horrek berekin ekarri zuen azken

⁴² 2023/04/19an E2-ri egindako elkarrizketa, 12:22 min.

⁴³ 2023/04/19an E3-ri egindako elkarrizketa, 24:58 min.

horrek oinordetzan jaso zuen baserrira lekualdatzea. Hala ere, azpimarratzekoa da lehenago baserria emakume baten mende egon zela, zehazki elkarrizketatuaren senarraren amaren mende. Elkarrizketatuak gaineratu du, bere ikuspegitik, alde nabarmena egon dela jabea emakumea zen baserrien eta jabea gizona zen baserrien artean. Hori egitean, nabarmendu du bera baserrira bizitzera iritsi zenean jabea emakumea zela eta argi geratu zela nork hartzen zituen erabaki garrantzitsuenak familian. Hala ere, jabea gizona zen inguruko baserrietan, bera zen buru. Beraz, badirudi familia-ondarearen titulartasunak eragin erabakigarria izan duela EAEko familietan erabakiak hartzeko orduan.

Garrantzitsua da kontuan hartzea elkarrizketatutako bost emakumee-tatik hiru (E3, E4, E5), egun, baserrian bizi direla, nahiz eta horietako bakar bat ere ez izan baserriaren jabea. E1 eta E2ren kasuan, baserria eskualdatu egin zitzaizen eta jabe izaten jarraitzen dute, horietako bat jabe bakarra izanik; bestea, berriz, lau arrebeekin partekatzen du jabetza. E1 Oñatiko beste etxebizitza batean bizi da, baina astero joaten da baserriaz arduratzera eta familiaren ondarea zaintzera. Bestalde, E2 ere aparteko egoitza batean bizi da, Oñatin, eta, bere arrebeekin batera, gaur egungo baserria eraistea erabaki dute, berria eraikitzeko, ekitatez banatzeko eta, horrela, guztien artean gozatzeko.

Nabarmentzekoa da, Karrerak adierazi bezala (2016:135), gaur egun logika ekonomiko, sozial eta familiarak erabat desberdinak direla iragane-ko logiketarik, eta egitura juridiko tradizionalak jatorrizko koheren-tzia eta segurtasuna galdu dutela. Gaur egungo errotzea ezaugarri eta erreferentzia tradizionalik ez duen ingurune batean garatzen da, bai eta autohornikuntzako oinarrizko beharretatik at ere. Alde batetik, hiri-ingurune-ko portaera sozial eta ekonomikoa arautzen duten arau-ek lan-da-ingurunea iragazkortu dute; izan ere, bizitegi- kokaleku soilen proiektuak hedatu dira (emaitza material gisa), eta balio sozial modernoetan

hezkuntza- eta kultura-uniformetasuna lortu da (ondorio immaterial gisa). Bestalde, landa- praktika eta nekazaritza-teknika berri gehienak ez dira produktibitatean oinarritzen, baizik eta erabilera- eta kudeaketa-metodoetan, ingurumenaren arrazionaltasun- eta iraunkortasun- irizpideekin bat datozenak. Ildo beretik, E1ek dio baserriak aisialdira gehiago bideratutako funtzioa hartu duela, eta lantoki izateari utzi diola, garai batean izan zen bezala. Elkarrizketatuak esan du pertsona bakoitzak bere lan-eremua ezarri duela, eta jada ez dagoela ekonomikoki baserriaren mende. «Nire testamentuan «sozio» jarri dut, nire seme-alaba guztientzat *izango da. Gaur egun ez da inor bizi, baina asko doaz. “Kalean”⁴⁴ bizi gara, baina astero baserrira joaten gara. Hori bai, udan baserrira joaten gara bi hilabetez»⁴⁵.*

E4k kontatzen du hiru seme-alaba dituela (bi gizon eta emakume bat, hurrenkera horretan) eta baserria seme-alabentzat izango dela, zati berdinetan, inor ez baitago prest bertan geratu eta lan egiteko. «Oso gogorra da eta ez dago ondo ordainduta. Gure seme-alabak eskolara joan ziren *eta ondoren lanean hasi ziren, baserritik kanpo, dirua egiteko»⁴⁶. Bestalde, E5ek adierazi du garai batean baserria ezin zela zatitu, osorik pertsona bakar bati transmititu behar zitzaiola. Baserria zaintzeak lehentasuna zuen, baina gaur egun galdu egin du zentzu hori: «Jada *ez dago azienda edo baratzerik lehen bezala, eta oraindik irauten badute, eskala mugatuan da, ez da nahikoa autohornikuntzarako, eta are gutxiago merkaturatzeko. Baserria lanaren eta ekoi-zenaren sinonimoa zen, baina industrializazioa iritsi zenean, jendea fabriketan hasi zen lanean eta dena aldatu zen»⁴⁷. Honako hau gehitu du: «seme-alabak izan genituenean, eskolara bidaltzea erabaki genuen, gartzetatik baserrian**

⁴⁴ Kalean bizi dela esaten duenean, herriari egiten dio erreferentzia, eta ez mendiko baserriari. «Kaletar» hitza erabiltzen du ere baserri batean jaio ez den horri erreferentzia egiteko.

⁴⁵ 2023/04/13an E1-i egindako elkarrizketa, 15:23 min.

⁴⁶ 2023/05/04an E4-ri egindako elkarrizketa, 14:51 min.

⁴⁷ 2023/04/05an E5-i egindako elkarrizketa, 49:02 min.

okupatuta egon beharrean, ahal zen neurrian aurrera egiteko eta lan-aukerak bilatzeko»⁴⁸. Gaur egun, bizi diren bost anaietatik bera da baserri batean bizi den bakarra.

Ezkontzari eta familien eta baserrien interesei dagokienez, E1ek aipatzen du bere ezkontza librea izan zela eta ez zuela baimenik behar izan; hala ere, badaki bere arbasoak pertsona jakin batzuekin ezkontzera behartu zituztela garai hartan nagusi ziren interes batzuegatik: «[...]s interes *desberdinengatik, baserri bat lortzeko, kalera jaisteko, lanbide ona zuen gizon batekin ezkontzeko*»⁴⁹.

Emakumeak baserrian izan duen eginkizunari dagokionez, E1ek dio garai batean emakumeak zirela hamar seme-alabak zaintzeaz arduratzen zirenak, etxeko lanak egiten zituztenak eta baserriko lanez arduratzen zirenak. Bestalde, E2k dio emakumeak rol oso garrantzitsua bete duela, eta bera izan dela lan-ekimen ugari gauzatu dituen eta erabakiak hartzen aktiboki parte hartu duena. Elkarrizketatuak uste du emakumeak oso paper garrantzitsua jokatu duela testuinguru horretan, eta emakumeak gauza asko atera dituela aurrera lanean eta erabakiak hartzen. Era berean, E3k elkarrizketan argi utzi du, bere ustez, baserrian gehien lan egin duena emakumea izan dela, nahiz eta gehienetan baserriaren jabetza gizonaren eskuetan egon. Horrela dio: «Ni *gizona banaiz, tradizioz, ahizpa zaharrago bat izan arren, tokatzen zait. Arrebari baserria iritsiko zaio anaiak uko egiten badiu*»⁵⁰.

Ildo horretan, E4k azaldu du bere inguruko baserri gehien jabea gizona izan dela. Laugarren elkarrizketa hori elkarrizketatuaren senarrarekin egin da (elkarrizketa egin zen baserriaren jabea), eta galdetu

⁴⁸ 2023/05/04an E5-i egindako elkarrizketa, 50:10 min.

⁴⁹ 2023/04/13an E1-i egindako elkarrizketa, 25:47 min.

⁵⁰ 2023/04/19an E3-ri egindako elkarrizketa, 40:37 min.

zaio zergatik jaso zuen baserriaren jabetza. Erantzuna hitz bat izan da, «maiorazko»⁵¹ irribarrearekin batera. Bere emazteak, E4, aurrerago kontzeptu horren definizioa emanez osatzen du erantzuna: «maiorazkoak gizonaren handitasuna esan nahi du»⁵².

57. Azken elkarrizketatuak, E5ek, azaldu du baserria hobekien kontserba zezakeenari transmititzen zitzaiola, emakumea edo gizona izan. Hala ere, oro har, ugazaba gehienbat gizonezkoa izan da. Bere ustez, seme zaharrenak nahiago zuen baserria zuzendu, ziurrenik lanerako indar fisikoa behar zuelako, baina ez dago ziur arrazoi zehatzaz. Familiaren boterea beti aitak edo aitona zuela gaineratzen du. Hala ere, emakume jabeak ezagutu ditu, eta ikusten du gaur egun gero eta emakume gehiago gertzen direla jabetzarekin.

Elkarrizketak egin ondoren, zalantzarik gabe egiaztatu da baserriaren jabe izan ziren emakumeak egon zirela. Ebidentzia hori ez da soilik bere bizitza-historiaren kontakizunetan oinarritzen, baita horietako bik gaur egun ere jabe izaten jarraitzen dutelako ere. Gainera, emakumeek familia-ondareari dagokionez beren gain hartzen zituzten funtzioei eta erantzukizunei buruzko aipamenak egin dira haien testigantzetan. Azken batean, argi geratu da elkarrizketatutako emakumeen kontakizunean, baserriaren jabe gehienak gizonezkoak izan arren, emakumeak zirela baserriaren zuzendari eta administratzaile.

⁵¹ 2023/05/04an E4-ri egindako elkarrizketa, 21:42 min.

⁵² 2023/05/04an E4-ri egindako elkarrizketa, 31:24 min.

VI. ONDORIOAK

LEHENENGOA.— Dohaintza, ezkontza edo jaraunspena dela-eta eskualdatutako familia- ondarea notario-eskrituren bidez eskualdatu izan da, tradizioz, baserriaren zatiezintasuna bermatzeko, familia-, ekonomia- eta bizitza-unitate gisa, bai eta familiaren barruan ere, horretarako gaitasun handiena duen pertsonaren eskuetan, gizonen eta emakumeen arteko diskriminaziorik gabe.

BIGARRENA.— Aplikatutako metodologia kuantitatiboaren zati gisa egindako dokumentu historiko-notarialen analisiak agerian utzi du baserriaren jabetza emakumei transmititu zaien ezkontza-kontratuak daudela. Aurkikuntza horrek adierazten du XVI. mendeko Gipuzkoan baserriaren transmisioak elementu matrilinealak ere hartzen zituela. Joe-
ra orokorrak baserriak gizonezkoei transmititzeko maiztasun handiagoa iradokitzen duen arren, zenbait kasutan, hainbat zirkunstantziaren ondorioz, emakumeak baserriaren jabetza eskuratu zuten.

HIRUGARRENA.— Euskal familien praktika juridikoa, tradizio historikoan, usadioetan eta ohituretan jatorria zuena, lege-testuetan txertatzen joan da. Batzuetan Zuzenbide komuneko beste lurralde batzuetan sortutako beste praxi eta lege batzuekin ez da bat etorri. Lortutako emaitzei erreferentzia eginez, egiaztatu da Euskal Zuzenbide Zibila Gaztelako ordenamenduak ezarritako debekuekiko immune mantendu zela, eta horrek agerian utzi du lurraldean historikoki nagusitu den testamentu-askatasunaren kontzientzia errotua.

LAUGARRENA.— Erabilitako metodologia kualitatiboaren parte gisa egindako bizitza- historien elkarrizketek ikuspegi sakona eman dute euskal familietan baserriaren eta familia- ondarearen transmisioari buruz egindako praktikei buruz. Halaber, emakumeak Gipuzkoako XVI. men-

deko landa-bizitzan izan zuen garrantzia azaleratu da, bai eta baserriaren jabetza familia unitate ekonomiko gisa behar bezala mantentzeko zuen gaitasuna ere.

BOSTGARRENA.— Gaur egun, familia-ondarearen antolamenduaz, erabileraz, gozamenaz eta transmisioaz, besteak beste, arduratzen den EAEko araudi zibila bilakaera historiko, sozial eta legegile horren emaitza da, baita emakumeak gizonarekin duen posizio juridikoa alderdi guztietan eta, bereziki, familia-ondare hori nork jasoko duen erabakitzeke unean berdintasunez errespetatzearen eta aintzat hartzearen emaitza ere.

SEIGARRRENA.— Eusko Legebiltzarrak Euskal Zuzenbide Zibilari buruzko Legea onartzean foru- eta ohitura-tradizio juridikoaren ondare hori jaso du, Bizkaiko Foru Zahar eta Berrietan jasotako legeetan jada isladatu zena; hain zuzen ere, eskubideetan gizona eta emakumea partekatzen ditu, eta, aldi berean, bere gain hartzen du unean uneko beharriar sozialen arabera lege berriak garatzeko lana, bere eskumenen barruan, baita ohituraren bidetik eta Foru Zuzenbide Zibilaren printzipio orokorretatik ere, Zuzenbidearen iturri gisa.

ZAZPIGARRENA.— Burututako ikerketaren emaitzek agintaritze eskudunei zuzendutako jarduera bikoitza proposatzen dute: esparru akademikoan, Lurralde Historikoetako euskal sistema juridiko pribatuan emakumearen izaera juridikoaren azterketa eta zabalkundea bultzatzeko konpromisoa, berdintasunaren, zentzu sozialaren eta askatasunaren printzipioetan oinarritzen dena; eta esparru instituzionalean (Eusko Jaurlaritza eta Legebiltzarra, Emakunde, Foru Aldundiak eta Batzar Nagusiak, eta abar), ekimen berriak garatzea, legezkoak zein ekonomikoak, emakumearen posizio juridikoa aitortzen, errespetatzen eta bultzatzen jarraituko dutenak, bai aukera-berdintasunaren terminoetan familia-ondarea-

ren transmisioan, bai familia- enpresen zuzendaritza-erantzukizunetan oraindik dauden kristalezko sabaiaik behin betiko haustean, gaur egungo familia-ondare gisa, batzuetan eskuratzen baita, baina zuzendaritzaren egikaritza murrizta da oraindik.

VII. BIBLIOGRAFIA

ABARCA, A.; ALPÍZAR, F.; SIBAJA, G. & ROJAS, C. (2013). *Técnicas cualitativas de investigación*. San José, Costa Rica: UCR.

AGUIRRE-ROMÁN, J.O. & PABÓN-MANTILLA, A.P. (2020). *Hacia una epistemología jurídica crítica: precisiones y distinciones sobre epistemología jurídica, métodos y metodología*. *Entramado*, 16(2), 186-201.orr.

ATKINSON, R. (1998). *The Life Story Interview*. Sage: Thousand Oaks, California.

AYERBE IRIBAR, R. (1996). *Casas y caserías de Andoain-Sorabilla. Ensayo de un padrón histórico*. *Revista de estudios históricos de Andoain*.

-(2001). *Instituciones tradicionales del Derecho Civil Vasco (pasado, presente y futuro)*, *Boletín de la Real Sociedad Bascongada de Amigos del País*, LVII, 295-338.orr.

-(2019). *El primer derecho foral escrito de Álava y Guipúzcoa. Leyes Históricas de España*. *Boletín Oficial del Estado*, Madrid.

-(2022). *De la libertad de elección de heredera al mayorazgo masculino. Guipúzcoa (S. XVI-XVIII)*. *Boletín de estudios históricos sobre San Sebastián y Gipuzkoa*. Separata. San Sebastián-Donostia.

AZKUNE MENDIA, I. (2016). *Zestoaren Historia. Zestoa XVI. Mendean*.

BERRIOCHOA, P. (2013). *Como un jardín. El caserío guipuzcoano entre los siglos XIX y XX*. Bilbo: UPV/EHU.

BOTERO BERNAL, A. (2003). *La metodología documental en la investigación jurídica: alcances y perspectivas*. *Opinión Jurídica*, vol. 2, 4.zk., 109-116.orr.

BUCHMANN, M. (1989). *The Script of Live*, University Chicago Press, Chicago.

CARO BAROJA, J. (1988). *Estudios sobre la vida tradicional española*, Península, Barcelona.

CELAYA IBARRA, A. (1993). *Derecho Civil Vasco*, Universidad de Deusto, Bilbao.

CHAPARRO, P. (2013). “Lección 8”, *Derecho Civil IV, Derecho a la familia*, en *De Verda y Beamonte*, J. R., Tirant lo Blanch, Madrid.

CHARTIER, R. (1995). *El mundo como representación*. Estudios sobre historia cultural, Gedisa, Buenos Aires, 78, 79.orr.

DEL VALLE, T. et al. (1985). *Mujer vasca: Imagen y realidad*, Barcelona, Anthropos.

ERZBERGER, C. & KELLE, U. (2003). *Making inferences in mixed methods: the rules of Integration*. In A. Tashakkori & C. Teddie (Eds.), *Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research* (457-488.orr.). Thousand Oaks, CA.: Sage.

FERNÁNDEZ, M. (2012). “Aportes de la aproximación biográfico-narrativa al desarrollo de la formación y la investigación sobre formación docente”. *Revista de Educación*, 4, 11-36.orr. Mar del Plata, Argentina: Facultad de Humanidades, Universidad Nacional de Mar del Plata.

FERNÁNDEZ-SANCHO TAHOCES, A.S. (2009). *La regulación sucesoria de la propiedad del caserío en el territorio histórico de Guipúzcoa*, Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea. Iura Vasconiae.

GALLEGO, J. (2003). *La historia agraria de la Grecia antigua: una introducción a las interpretaciones recientes*. El mundo en la Grecia antigua (Julián Gallego, ed.). Akal. Madrid.

GOIKOETXEA OLEAGA, L. (2016). *La función social de la propiedad y los principios patrimoniales del Derecho Civil Vasco*. El Derecho Civil Vasco del siglo XXI de la Ley de 2015 a sus desarrollos futuros. Colección Informes y Documentos. Serie Maior, Vitoria-Gasteiz.

JONES, G.R. (1983). “Life History Methodology” in Morgan, G., *Beyond Methods*, Sage, London, 147.or.

JOSSELSON, R., ed. (1996). *The Narrative Study of Lives*, vol. 4, Ethics and Process in the Narrative Study of Lives. Thousand Oaks, CA: Sage.

- KARRERA EGIALDE, M. (2016). *La sucesión agraria y la troncalidad vizcaina*, *Revista de derecho agrario y alimentario segunda época*, 69.zk.
- LARA-ANDRADE, I. V. & BALCAZAR-LIEVANO, A. M. (2022). *Capitulaciones Matrimoniales: acto jurídico aliado del matrimonio*, *Revista de Investigaciones Universidad del Quindío*, Colombia, vol. 34, 2.zk.
- LARRAÑAGA GURIDI, F. J. (2017). *Apellidos, linajes y Casas Solares de Bergara I, II y III*.
- MARIN, L. (2009). *Poder, representación, imagen*. Prismas. *Revista de historia intelectual*, 13, 137.or.
- Mertens, D. (2005). *Research and Evaluation in Education and Psychology: Integrating Diversity with Quantitative, Qualitative, and Mixed Methods* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- MONASTERIO ASPIRI, I. (2016). *La Metodología: prácticas y principios del análisis de documentos. Derecho Civil Foral (ss. XVII-XIX). El Derecho Civil Vasco del siglo XXI De la Ley de 2015 a sus desarrollos futuros*. Vitoria-Gasteiz. Txosten eta Agiriak Bil-duma. Maior Saila Colección Informes y Documentos. Serie Maior.
- MONREAL ZIA, G. (2021). *Fuentes del Derecho Histórico de Bizkaia*. Madrid: Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado.
- NAVAJAS LAPORTE, A. (1975). *La Ordenación consuetudinaria del caserío en Guipúzcoa. San Sebastián: Sociedad Guipuzcoana de Ediciones y Publicaciones*. [Monografías, no 3]. Hau ere AVD/ZEAk editatua (2009). Colección Clásicos del derecho vasco, 9.zk.
- OLIVERI KORTA, O. (2007). *Mujer, casa y familia en el estamento hidalgo guipuzcoano del S. XVI*. Universidad del País Vasco.
- ONWUEGBUZIE, A. & LEECH, N. (2005). *On becoming a pragmatic researcher: The Importance of combining quantitative and qualitative research methodologies*. *International Journal of Social Research Methodology*.
- PÉREZ GALLARDO, L. (2004). *Derecho de sucesiones*, vol. I. La Habana: Editorial Félix Varela.
- PLUMMER, K. (1983). *Documents of Life*, Allen, London. 98.orr.

- PORRES MARIJUÁN, M.R. (1996). *Introducción: Protocolos notariales e investigación en Porres Marijuán*, M.R. (coord.), *Aproximación metodológica a los protocolos notariales de Álava (Edad Moderna)*, Bilbao, Universidad del País Vasco.
- PUJADAS, J. (1992). “El método biográfico: el uso de las historias de vida en ciencias sociales”. Spain: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- RAMÍREZ ATEHORTÚA, F. H., & ZWERG-VILLEGAS, A. M. (2012). *Metodología de la investigación: más que una receta*. AD-Minister, (20), 91-111.orr.
- RESÉNDIZ, R. (2015). *Biografía: proceso y nudos teóricos metodológicos*. En M. Tarrés (coord.), *Observar, escuchar y comprender sobre la tradición cualitativa en la investigación social* (127- 158.orr.) México: Flacso y El Colegio de México, A.C.
- RODAS PACHECO, F.D. & SANTILLÁN IÑIGUEZ, J.J. (2019). *Breves consideraciones sobre la Metodología de la Investigación para investigadores principiantes*, INNOVA Research Journal.
- ROSENTHAL, G. (2007). “Biographical research” in Seale, C., Gobo, C., Gubrium, J.F. and Silverman, D. (eds) *Qualitative Research Practice*. Los Angeles: Sage Publications.
- RUIZ ASTIZ, J. (2012). *Fuentes notariales sobre la imprenta pamplonesa del siglo XVII: análisis documental y metodológico*. Titivillus, 251-275.orr.
- SANMARTÍN, R. (2003). *Observar, escuchar, comparar, escribir. La práctica de la investigación cualitativa*, Barcelona, Ariel Antropología.
- SANTANA, A. (1993). *Baserría. Bertan*. Gipuzkoako Foru Aldundia. Donostiarra. y otros (2001). *La arquitectura del caserío de Euskal Herria. Historia y tipología*. Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco. Vitoria.
- SERRADILLA HERNANDO, F. J. (2000). “El sistema de fuentes del País Vasco”, en Bercovitz, R. y Martínez Simancas, J. (Dirs.), *Derechos civiles de España*, I, Elcano. También, AIZPURÚA ONDARO, G. “Comentario a los arts. 1 a 4”, cit.
- SERRANO, F.J. L. (1996). *Los protocolos notariales como fuente de investigación del condado de Montealegre*. Ensayos: Revista de la Facultad de Educación de Albacete, (11), 41-52.orr.

TAYLOR, S. & BOGDAN, R. (1987). *Introducción a los métodos cualitativos de investigación*. Barcelona: Paidós Básica.

UGALDE, M. (1996). “Notas para una historiografía sobre nación y diferencia sexual”, *Arenal: Revista de Historia de las mujeres*, vol. 3, 2.zk., 217-256.orr.

VALVERDE LAMSFUS, L. (2013). *La transmisión de la herencia en Gipuzkoa durante la Edad Moderna: problemas, estrategias y consecuencias*. Universidad del País Vasco, Iura Vasconiae.

WITKER, J. (2015). *Las ciencias sociales y el derecho*. *Boletín mexicano de derecho comparado*, 48(142), 339-358.orr.

WRIGHT MILLS, C. (1959). *La imaginación sociológica*, México, F.C.E. 55-11.orr.